

Partu Rüklin Ülikool
NSV Lõidu Ajaloo Kateder

Õe stikeelne ajakirjandus Nõukogude Liidus 1920-1937

Diplomitöö

Paaks, Linda

TRÜ NSV Lõidu ajal.
kat. n. 1333.

Partu 1957

Sissejuhatus

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon oli pöördemoment kogu inimkonna ajaloos. See revolutsioon murdis läbi imperialismi ühisest kindest, selle kõige nõrgemas lülis, milleks aitas tal ajal Tsaar - Venemaa, kaotas ühe inimese ekspluatseerimise korse poolt, kehtestas nõukogude võimude - proletariaadi diktatuuri ning pani seega aluse kapitalistlike süsteemide kokkuvarisemisele kogu maailmas.

Oktoobrirevolutsiooni võidu tulemusena kehtitati ka Eesti proletariaadi diktatuur. Eesti töötar rahvas vabanes sotsiaalset ja rahvuslikest kõhunnisest ning võis vabalt luua enda riiki ja arendada rahvuslikku kultuuri.

Uuud nõukogude võim eestis ei
jäänud püsima. Kodanlus, alles nüüd
kaotanud oma majandusliku ja poliitilise
ülemvõime, seenas kõik oma
järepragutused töörahva võime kuu-
tamisele. Selleks aitasid kaasa ameerika-
inglise imperialistid, kes teostasid sõja-
list interventsiooni Nõukogude Venemaa
vastu. Imperialistide aboga õnnestus
eesti kodanlusele ajutiselt res-
taureerida kapitalismi ning pärast
nõukogude võime liüasaamist sel-
lestati verine kodanluse diktatuur.

Eesti ristis vägivaldselt lahti Nõu-
kogude Venemaast. Pärast seda vägi-
valdselt äraisknemist taanus kaas-
aegse kapitalismi põhilise majandus-
süsteemi alusel eesti tootmise järe-
dude laostumine, kene muutumine
lääne imperialistlike maade aguar-
ja tootmiseriisiks, suurenes prole-
taariaadi vaesumine ja ekspluatari-
inne. Eesti majanduse edasine areng
kulges kapitalismi üha teravema
üldkriisi tingimustes

Eesti kodanlik-natsionalistlike dik-
tatuuri perioodi võib jagada reaks.

etappideks. aastaid 1920-1924 võib re-
konstruuda kui sõjajärgse revolutsioo-
nilise kriisi aega. Neli aastat jät-
tus väliskapitali sissetung keska-
lku Eesti majandusse, ülekaalukalt
domineeris just inglise kapital. Kuni
1923.a. peatahelinepanu on pööratud
tööstusele, teinud „tööstusliku arren-
fatsiooni“ poliitika kehtendamise. Enamus
riiklikust krediidist läks tööstusele, pea-
miselt suurtööstusele käsitusse, väga
vähel aga põllumajandusele. Hooldama-
ta sellest ei suutnud Eesti tööstus
saavutada sõjajärgset taast.

Kodanlus võis läbi maareformi,
kuuld se ei andnud soovitatuid taga-
järgi. Paljud endised riisatöölised ja
maatahnikud, kes alid avaldunud soov
saada maad, pidid sellest ilma
jääma. Uga aastaga suurenes põllu-
majanduse sõltuvus sise- ja välismai-
set fraantskapitalist.

1923.a. suvel puhkes majandus-
kriis. Kuigi tööstusele oli asutatud
suuret tahelinepanu tööstusele riigi
poolt, ei suutnud tööstus enam
jääda kriisi raskustest.

1924. a. algas „põllumajandusliku orien-
tatsiooni“, s.t. suuremate riiklike laenu-
de andmine põllumajandusele ning
sellega koos veelgi suurem maa ma-
janduse agrariseerimine.

Eesti tööliklass, kannatades töö-
puuduse ja viletsate elutingimuste
all, jätkas revolutsioonilist võitlust
põrandaalustest tingimustest. Västuskes
Leninistliku III kongressi üleskutsel
moodustus ka Eesti Töörühva ühine
Väerühm. Tööliikumise aktiivseer-
nisele vastas kodanlus metsiku terro-
riga. Tööliklassi ridadest langesid
välja sellised aktiivsed tegelased nagu
Viktor Hongissepp ja Jaan Kreem.

Töörühmajanduskriis ja kokku-
põrked valitseva klassiga, Nõukogude
liidu edusammud üleskõrgetas, põhjus-
tasid Eesti Töörühva ülestõusu 1. detsembril
1924. a. Ülestõus sai lühia, kuid andis
süski hea õppetunni järgnevas revo-
lutsiooniliseks võitluseks.

Pärast 1924. a. das kodanluse Eesti
üle kapitalisari ajutist, kuid ebakindlat
stabilisatsiooni (1925-1928). Juba 1925. a.
ülestati tekkinud majanduskriis. Süve-

nes väliskapitali sissetung. Tõinuks mo-
nopolide tugevnenemine ja kasvamine
nõng kodanlusele ästi majandusel
tuli üha enam alluda nende ülema-
väinule.

Kõos majanduse ajutise stabi-
lisatsiooniga tõinuks ka kodanluse
poliitilise väinule ajutine stabiliseerumine.
Kõik kodanlused ja väikeso-
dandlused parteid moodustasid ühise
rahvavastase rinde nõng jätkus ter-
vete töörahva vastu. Kuid see terror
ei suutnud lüüa maha revolutsio-
niste liikumist. Püüti ka ametiühon-
geliikumist taastada, kuid see süskis
pärilisi õnnestumisi.

See kapitalismi ajutine stabili-
satsioon asendus 1929. aastal uuesti
ülemaatluse majanduskriisiga, mis
kestis 1933. a. Kodanlusele avaldusid
kriisi tunnused 1930. a. ja kõigi va-
rene just põllumajanduses. Kriis põl-
lumajanduses peines läbi kriisiga
tööstuses ja finantsalal. Katastroofli-
selt langes väliskaubandus. Majan-
duskriis tõi tööliste ja talurahvale
kaasa raskeid kannatusi. Kodanlus

alles sattunud unariikusse, nägi välja-
pääse aruult terroriseeritud doktatuuri-
fasismi - nehtina paneuks. Eesti maa
Kommunistide Partei, nähes kedan-
luse pelütolest suunda fašismile, kut-
sus käini võitlema selle vastu.

Naatanata tööliklassi võitlusele
fašismi vastu, õnnestus kedanluseel uis-
ki 1934. a. märtsis kehtetada fašist-
ide doktatuur, mis kehtis 1940. a. Sel
ajafärgul teimus kedanluse Eesti üle-
määr Saksa maa mõju püükkonda.
Suurenes sausa kapitali baiaulatusluse
sissetung Eesti põlevkivi tööstusse.
Sausa kontsernid alutasid Eesti kaht-
samad tööstusharus, mis teatsid
Saksamaale vetavaid pool valmisaa-
dusi. Suurenes põllumajandussaa-
duste väljavede Saksamaale.

Teoses tekkivad olukorraga halve-
nes nii tööliklassi kui ka talurahva
olekord veel enam, kasvas tööpuu-
dus. üha enam teigines võitlus ko-
danliku doktatuuri kukutamiseks. Sel-
leks võitluseks hakkas välja kujune-
ma vajalike ühiskondlike jõud töö-
liklassi ja töötava talurahva liidu

avalikku organisatsioon ei alnud aitas
 tööliselt hulvi revolutsioonilise võit-
 luse lipu alla ^{koondada} lihtne ajalehe laadi
 kandmine, tellimiste vastuvõtmine,
 korjanduste korraldamine - kõik
 see arvatas hukades ettevõtet fäs-
 tis aktiivsust, tõi esile uusi võitle-
 jaid, kes reast löödute asemel astu-
 sid"

Kodaulikus eestis ilmus terve
 rida töölisajakirju ja ajalehti. Selle-
 gaalselt ilmus "Kommunist" - eestimaa
 Kommunistliku Partei Kesksomitee
 häälekandja (1918-1940), legaalselt "Lõ-
 hutute hääl" - Tallonna ametiühon-
 gite Kesknõukogu häälekandja
 (1920-1921, "Töö hääl" - Eesti ametiühon-
 gu Kesknõukogu häälekandja (1919),
 "Naine Noor Töölane" - Töölisnoorsoo
 kuukiri (1923-1924), "Tallonna Klubi" (1927).

Kõik need ajalehed ja ajakir-
 jad olid karni tsensuuri ja pärel-
 valve all. Selle tõttu peadegu kõik
 töölisajakirjad ja ajalehed suleti
 kolmen või varem sotsialistri
 määrusega. 12. veebruaril 1921 sulges
 Klassivõitlus nr. 59-60, juuli 1925

siseminister „Kõhutute Käärle“. Töölised alustasid streiki selle protestiks Lutheri, Balti puuvillafabriinis, Huellig ja Kers-tes vabrikutes. Tartus, Pärnus, Narvas toimused müütingud.

Peale tsensuuriraskuste tuli töö-
lisajakirjandusel võidelda majandus-
loke raskustega. Töölisajakirjandus sai
toetust ainult töölistelt endilt. 1923. a.
jaanuaris näitaks Tallinna metalli-
tööliste ametiühing steustas pool päeva
palga anda töölisajakirjanduse heaks.²

Heina kodanlikes õetis oli töö-
lisajakirjandus kannu tsensuuri all,
süs pidi ta leidma endale ilme-
niskoha väljaspool kodanlike õe-
tit ja selleks sai Leningrad, kuhu
oli koondunud rida aktiivseid Eesti
töölislükkumise tegelasi (H. Pöögelman,
J. Anvelt jt.), kes kannide terroritugi-
muste tõttu olid sunnitud hepsiski
kodu maalt lahkema. Nad pidasid
südet kodanlike õetiga ja olid kures
seal toimivate sündmustega. Lenu-
gradis asetatud Eesti kirjastuse ühi-
suse väljaandel hakkas ilmuma rida

¹ Saarriit. 2, Eesti töörahva revolutsiooniline
välilus nõuregude võinne faastktestrause
est aastat, 1920-1924, lk. 16, Tallinn 1956

² Edasi nr. 18, 26. jaan. 1923

estikeelseid ajalehti ja ajakirju.

Pikemat aega ilmus Leningradis ajaleht „Edasi“ (1919-1936). See ajaleht oli VLP Eesti osakondade Keskkomitee häälekandja. Ajaleht kajastas Nõukogude Lühend teinuvad ülesehitustööd ja klassivõitlust, samuti ühiskondlik-politilist elu ning klassivõitlust kodanlikul maal. Suurt tähelepanu pöörati muidegi kodanliku Eesti olukorra valgustamiseks, tuues ära kõik põhilised sündmused selle majanduslikust ja poliitilisest elust. Samuti olid ajalehel tihedad sidemed Venemaal asuva Eesti asendustega.

Lõrvuti ajalehega „Edasi“ ilmus Leningradis rida estikeelseid ajakirju. Ajavahemikul 1919-1936 ilmus ajakiri „Klassivõitlus“, mis oli Kommunistlike Internatsionaali Eesti sektsiooni häälekandja. Selles toodi puhtteoreetilisi klassivõitlust puudutavaid küsimusi, kuid samal ajal valgustas „Klassivõitlus“ sise- ja välispoliitilisi, majanduselu ja kultuurisündmusi nõi hästi Nõukogude Lühend kui ka kodanlikus Eestis ja välismaal. „Klassi-

veitluse" võrgudel kajastusid ka revolutsioonilise veitluse sündmused minevikus.

Teiseks klassiveitlust kajastavaks ajakirjaks oli "Proletaarne revolutsioon Eesti" (1926-1933), mis ilmus Lõunintorni Eesti seitsmendi kirjastuse "Kulvaja" väljaandel. Selle ajakirja eesmärgiks oli, nagu märkis H. Pöögelman, koguda kollektiivselt mälestusmaterjale revolutsioonilise liikumise kohta. Eesti ajakirja vevud kajastasid Eesti tööliisklassi vaugelastliku veitlusajalugu juba selle alguspäevilt peale. Vähesel määral oli ajakirjas ruumi antud kultuuri ja kunstialastele küsimustele.

Kõrvuti klassiveitluse kajastamisega tuli estikeelses ajakirjaandel teelda ka kultuuriaüsinustega, näidata kodanlike Eesti kultuuri element, vastandada sellele proletarset kultuuri ja anda kultuuri kriitikat. Selleks hakati väljaandma riit estikeelset ajakirja.

Venemaa Lõunemendiliku Noorsoo Ühingu Keskkomitee Eesti seitsmendi väljaandel hakkas 1920. a. ilmuma

noorte kommunistlik ajakiri "Noored
kommunaarid", ilmus kuni 1922. a.
Selle ajakirja ülesanne oli selgitada
kõiki poliitilisi ja kirjandusloke kü-
simusi, peamiselt aga selgitada kü-
simusi, mis puutuvad noorte ellu nii
Nõukogude Venemaal kui ka anda
kroonikat noorsoolükkumise kohta
teistel maadel, eriti kodanlikes ästis.
Kirjanduslokus esas ilmus lüüetusi
ja lühijutte. Ajakirjale tegi palju kaas-
tööd "erase" kirjanduse koostaja.

Aastail 1924-1927 ilmus noorsoo po-
liitika, kirjanduse ja teaduse ajakiri
"Täde", mis oli üldkõne Keskkomitee
ja Leningradi oblasti komitee hääle-
kandjaks 1929. aastast alates. Ajakiri an-
dis ülevaate nii sise- kui välispoliiti-
listest sündmustest, noorsoolükkumise-
st, kirjandusele käsitlevatest küsi-
mustest.

Pärast kodanloku doktatuuri
kehtestamist lahkus kodumaalt rida
proletaarsid kirjanikke, kes asusid
elama Leningradi, moodustades seal
omaette proletaarse kirjanikkude
ühema, nimetusega "Oras" (1923-1924).

Ajakirja vastutavaks toimetajaks oli
Hans Pöglmann. Selles ilmusid ar-
tikelid revolutsioonilisest võitlusest,
illexijanduse alal luuletused ja jutus-
tused ning kirjanduskriitilised artik-
lid peamiselt H. Pöglmanni käsi-
luses. Teaduse ja tehnika alal märgiti
ära peamised saavutused, valgustati
ka teatri ja kunstipüüsimusi. Ajakirja
„Oras“ peamine eesmärk oli koondada
enda ümber kõik Nõukogude Liidus
olevad eesti prolettaarsed kirjanikud
ning avaldada nende teid, arendada
edasi prolettaarse kirjanduse pare-
maid traditsioone.

1928. aastal hakkas ilmuma kir-
janduse, kunsti ja kriitika ajakiri
„Leigid“. 1935. a. sai see ajakiri Nõuko-
gude Kirjanike Liidu Leningradi
eesti osakonna häälekandjaks. Aja-
kirja sisu haaras kahte probleemide
kompleksi: üks haaras kirjanduse,
teine teaduse ja tehnika valdkonda.
Kirjanduslikus osas avaldati luuletusi
ja lühijutte ning kirjanduskriitilisi
artikleid, võeti arvesse just kodanikke
estite puudutavaid küsimusi.

saame teatid ka teiste kapitalist-
like maade olukorra ja arengu kohta.
Ajakirjandus ei paku andmeid mitte
ainult olukorra kohta, vaid annab
need ka mõnevõrra süvendavatest.
Selle juures ei tahi unustada selle aja-
kirjanduse tähtsust võitleuskogemus-
te üldistajana.

Käesoleva diplomitöö peatülesau-
dens on näidata, kuidas kajastab see
Nõukogude liidus ilmunud artikul-
ne töölisajakirjandus majanduselu,
klassivõitlemist ja kultuurivõitle-
mist kodanliku doktateuri päe-
vil. Töös tuleb käsitleda alla kolm
probleemi kompleksi: esimeses pea-
tükis tuleb vaatluse alla kodanliku
estis majanduselu arengut puuduta-
vad küsimused, teises peatükis töö-
lisliikumise olukorrast kodanikus
estis ning kolmandas kultuurivõit-
luste käsitlemis Nõukogude liidus
ilmunud artiklile ajakirjanduse
valgusel.

I

Kodanliku Eesti majanduse
arengu käsitleus Nõukogude Liit-
dus ilmunud esteetse aja-
kirjanduse järgi

Nõukogude Liidus ilmunud esteetse
ajakirjanduse veergudel ilmnes kareis helga-
liselt teatid kodanliku Eesti majan-
dusliku arengu kohta. Peamiselt kajasta-
sid seda majandusele ajaleht „Edasi“
ja ajakiri „Klassivõitlus“.

Kodanliku Eesti majandusliku
arengu käsitleust tuleb vaadelda ka-
tud kondate perioodide kaupa. Kõi-
gepealt vaatleme aastaid 1920-1924. Seda
ajavaherikku võib telocumestada kui
sõjajärgse revolutsioonilise kriisi ajajärku.

Pärast nõukogude võime kuuvasaa-
niist kehtitati Eesti kodanlik-natio-
nalistlik doktrineer. Selle kehtestamisega
kesti Eesti vägivaldselt lahti kegu vene-
maa majandusest, mille orgaaniliseus
osaks ta seni oli alued. Eesti tööitus ja

põllumajandus kaotasid toodangu niivõ-
gikure ja tööstus veel ena peamise toor-
ja küttaarvete baasi.

Kapitalismi restaurerimise tagajärjel
muutus maailma imperialistlike süsteemi
koostisesaks. Imperialistlik süsteem elas aga
sellel ajal üle üldist kriisi.

Teid selle vaatamata muutis välis-
maised imperialistid „abistada“ eesti ko-
daalust, sealjuures sõnas pidades ena
huvisid. V. I. Lenin näitas, et imperialismit
ajastul „finaalskapital ja sellele vastav
rahvusvaheline poliitika mis seisab uue-
riikide võitluses maailma majandusloku
ja poliitilise jaotamise pärast, leevad
terve rea ülemaailmse võrku riikliku
sõltumatu alal. Sellel ajastul on
tüüpilised riiki arvelt kaks peamist
maade rühma: asemaadel valdajad
ja asemaad, vaid ka sõltuvate maade
riiklike võrku, mis poliitiliselt, võr-
kuselisele on reservvad, tegelikult aga mä-
hited finants- ja diplomaatliku sõltu-
mise võrkudesse.”

See iseloomustus on enaale ka no-
daalokulle eestile, mis oli juba redutsija ajal
V. I. Lenin, Teosed, 22. kd., lk. 243-244

sattunud finantsvälkudesse Saksamaast, Ameerika - Ühendriikidest, Prantsusmaast ja Inglismaast. Näiteks 1920.a. augustis oli kodanlikele Eesti vabariigile järgmised võlakohustused:

Saksamaale - 1.500.000 marka
Leonelle - 18.876.760 marka
Taaniile - 163.930 taani krooni
Inglismaale - 352.592 inglise naela
Prantsusmaale - 18.260.000 prantsuse franki.¹

Ajalikes "Edasi" kirjutas R. Vakkuaar:
"Eesti härrasmeistri majanduslik seisund pakub samasugust pilti nagu teistegi kapitalistlikel maadel - laenuvõrre ja kivatsenone hõõstuses, ehinab edasi ter-
manine sakkerdandises, spekulatsioonid. Ajutiselt on küügl suuremaid sissetulemeid Venemaale tulev kauba läbiveost, mille üle kodanlus hõiskab."² 1920-1921 oli kauba vahetus Venesõjude Venemaaga kaunis elav, mistõttu sõjajärgne majanduskriis, mis lääne-Euroopas väga terav oli, haaras kodanlikele Eesti vaid esaliselt.

Seoses Venemaast enesaldumise

¹ Edasi nr. 264, 26. nov. 1920

² Edasi nr. 217, 25. okt. 1921

andis end teravalt tunda juba „vaba-
rügi“ esimesel aastal tööstuses teras kütte-
ja teerainete puudus. Kütteainete puudu-
sel pidi rida vabrikuid sulgema oma
uused ja töölised töota jätnud. Nii jäi
töö seisma kütte puudusel Härdla ka-
levivabrikus, Lutheri ja Neblenuri mööbli-
vabrikus.¹ Seisma jäid veel Balti pui-
villa vabrik, Petri laevahitustehas,
Türi paberivabrik, Kreenholmi pui-
villa vabrik,² võimas vaguni ehitustehas „Dvigakl“
pidi ajutiselt oma töö katkestama.³

Sageli tuli töölistel saada ise kütet uu-
ritsema, et hiljem jälle saaks vabrikud
tööd alustada.

Peale kütteainete puuduse kannu-
tas osa tööstusi ka teerainete puu-
duse all. Nii jäi 1924.a. Tallinnas Balti
pui- villa vabrik seisma teerainete
puudusel.⁴

Seoses kütte- ja teeraine puudu-
sega kannatasid peamiselt metalli-
ja tekstiiltööstused. Ka valmisaaduste
kurustamisega oli raskusi, viiti tekstiil-
tööstuses, sest üks suuremaid tekstiil-

¹ Edasi nr. 82, 10. apr. 1924, nr. 37. 18. veebr. 1920

² Edasi nr. 37, 18. veebr. 1920

³ Edasi nr. 30, 10. veebr. 1920

⁴ Edasi nr. 49, 29. veebr. 1924

saaduste turgu nagu seda oli Inglis-
 maa, langes välja seoses sõjajärgse ma-
 janduskriisiga. „Edasis“ kirjutati, et 4. nov.
 1921. a. jäi vesine Nõrva kalvivabrik,
 kuna valmisriiet ei saanud keegi
 kurestada, välisturg ei võtnud ja kestis
 endas vased töölohed ei suuda ka osta.¹

Nähtavata kütte- ja teerajade puu-
 dusele oli eesti kodanluse perspektiiv
 saada suur tööstuse perimeetiks. Hakati
 tööstust igati arendama ja seda juht
 usunärgil, et koljeme või varem nõuete
 võime Venemaal langeb ja taastatakse
 endine kapitalistlik kord ning avaneb
 turg valmisraadustele. Arutati peamis-
 selt pisike võtteid, millede arv muutus
 küllaltki suureks teiste tööstusettevõtte-
 te hulgas. Ajakirjanduse andmete järgi
 oli 1922. a. lõpul, 1923. a. alul suurend järg-
 mine: suurtööstusettevõtteid oli 127, kes
 töötas 32.562 töölist, kesamise suureusega
 tööstusettevõtteid oli 667, kes töötas 9463
 töölist ja väikeettevõtteid oli 480, 861 töö-
 listega.² 1. juuliks 1923. a. oli kodanluses
 kestis üldse 1256 tööstusettevõtet 45.357
 töölistega.³ Kõige rohkem asutati pisike-

¹ Edasi nr. 234, 16. nov. 1921

² Edasi nr. 71, 28. märts 1924

³ Edasi nr. 71, 28. märts 1924

võtteid tekstiilitööstuses. Kui vaatamata sellele ei muutunud tekstiilitööstus saavutada sõjajärelset taset ning tasa teha eudiste suuretvõtete laostumist ja alakoormatust. Kui 1913.a. töötas tekstiilitööstuses 18157 töölist, siis 1923.a. oli nende arv 9940, seega 55% sõjajärelset tasemeist.¹ Lameasugust arengutendentsi võis märgata ka metallitööstuses. Siin olid ettevõtjad igati huvitatud sellest, et saada tellimusi Nõukogude Venemaalt. Tellimused, mis saati saadi, olid peamiselt remonttöödele. Näiteks kodanlikud ajalehed, katas „Edasi“, tundsid 1921.a. märtsis suurt rõõmu selle üle, kui Venemaalt 23 vedurit Tallinna parandada toodi.²

Suuremat toodangulist tõusu võis märgata sõjajärel revolutsioonilistel kriisiaastatel puu- ja paberitööstuses, kuna need tööstused said kasutada just kodumaist toorainet ja kütteainet ja oli üldiselt suurem tellimusi Nõukogude Venemaalt. Nõus tööstuses saavutas toodangu tase 85% sõjajärelset toodangut.³ Puit-
tööstus andis 1922.a. 901,9 miljonit marna-
sissetulekut,⁴ paberit ja kütet

¹ Edasi nr. 41, 28. märts 1924

² Edasi nr. 59, 19. märts 1921

³ Eesti NSV ajalugu (maetb), lk. 403, Tallinn 1956

⁴ Edasi nr. 71, 28. märts 1924

samal aastal ainuüksi Nõukogude Venemaale 596 miljonit margat est.¹

Endistest suurete võtetest ületasid sõjajärelse toodangu vabid trüvabrikud, mis kodumaise tootmise kasutamise tõttu suutsid konkureerida välismaiste trüvõistuse ettevõtetega. Ajaleht „Edasi“ kirjutas: „Suur elu keldimise, kui välismaalt mõne pöödu-päde kauba, näiteks tulekivide peale tellimisi tuli.“²

V. I. Lenin märkis, et „üks esmane arvata, et kapitalismi raiskumise tendents teeks väimatuks kapitalismi küse kasu, et üksikud tööstusharud, üksikud kodanuse kihid, üksikud maad ilmutavad imperialismi ajastul suurema või väiksema jõuga kord üht, kord teist neist arengutendentsidest.“³

Kodanlikes bestis võis sanuti näv-gata tööstuse üldise languse tendentsi kõrval üksikute tööstusharude arengut. Selliseks tööstusharuks oli põlevkivi tööstus. Otsene tõuge selle tööstusharu arendamiseks oli esle kivi-need terav küllarnete pööduus. Kui

¹ Edasi nr. 41, 28. märts 1924

² Edasi nr. 11, 16. jaan 1923

³ V. I. Lenin, Teosed, 22. kd., lk. 278

1920. a. toodeti 2815.000 puuda põlevkivi, siis 1923. a. ulatus see toodang juba 11.232.000 puudani.¹ Töötajainimesed põlevkivitööstuses olid väga viltsad ning juba mõneaastase töötamise järel pidid töölisel saalt laigutena lahkuma. „Edasi“ teatati 24. veebr. 1924., et „Kohlla põlevkivi kaevanduses väheneb tööliste arv järjest. Viimase paari nädala jooksul on seal tööliste arv jälle 100 võrra vähenenud. Peapõhjus on halvad töötingimused“² Sün ei saa nõustuda sellega, et ainult halvad töötingimused põhjustasid tööliste arvu vähenemise, kindlasti aitas sellele kaasa ka 1923-1924. a. majanduskriis.

Ajakirjanduse andmete järel seis-
tas Eesti kodanlus suurt tähelepanu
ka pürituse tööstusele. See olevat Eesti
kodanluse elumahl.³ Kuid ka see töös-
tus ei saavutanud sõjalisel tasel.

Seda näitab järgmine tabel:

1913/14. a. oli 284 ttevõtet

1919. a. 13

1920. a. 47

1921. a. 135

¹ Edasi nr. 41, 28. märts 1924

² Edasi nr. 49, 24. veebr. 1924

³ Edasi nr. 72, 29. märts 1924

1922.a. oli 178 ülevõtet

1923.a. oli 138 ülevõtet.¹

Kuigi ta sõjaulset taot ei saavutanud, on siiski näha pidevat arengujäset.

Üldiselt teinud neil aastail nn. „tööstuslik orientatsioon“. Ajalikes „Edasi“ märgiti: „Esimest ajajärku härrasüügi majanduse poliitika iseseisvuse algusest kuni 1923.a. võiks nimetada „linna orientatsiooniks“ e. suurtööstuse fookuseerimiseks, kuna põllumajanduse toetamisele tähelepanu ei pööratud. Kuni 1923.a. lõpuni oli suurtööstus saanud krediiti - 1.454 miljonit, kesk- ja väiketööstus - 580 miljonit, põllumajandus sai samal ajal aga ainult 236 miljonit marka.²

Vaatamata „tööstusliku orientatsiooni“ poliitika kestamisele ei muutunud kodanlike ästi tööstus saada tegevat aluspinda ning läks edasi langetuse suunas.

Vaadeldes kodanlike ästi klassi-
struktuuri, näeme, et enamuse elanikkon-
nast elas maal ja tegeles põllundusega.

¹ Edasi nr. 72, 29. märts 1924

² Edasi nr. 100, 20. det. 1924

Härvijanduse andmete järgi oli kodan-
liku doktatuuri algaastarõ aluseid
järgmine: 24,4% elanike üldarvust elas
linnades, 3,1% - alevites ja 42,5% maal.¹
Selletõttu, et suur arv elanikest oli maal
ning paljud neist olid maata, keerkiski
kodanliku doktatuuri alguses kohe kera-
valt päevakorda maaküsimuse lõplik
lahendamise. Enne oktoobrirevolutsiooni
oli mõisnike käes ülejäänud võiksele osa
aga talurahva käes.

Pärast nõukogude võimude kehtesta-
mist kestis erandvõeti ka mõisaõue omu-
diõigus maale. Saksa okupatsioon taas-
tas uuesti mõisaõue esõiguse maale.

Kodanlikes, võimude tules, tahtis teha
mõningaid mõõndusi ning selles viidi
läbi kodanlike maareform. 10. sept. 1919
võttis Asutav Kogu vastu agraraasa-
duse.² See maaseadus pidi kõivai ma-
teid maaga varustama ja neid talu-
dite loomisel aineliselt toetama, kuid
tegelikult seda ei toimunud. Jällegi kir-
jutati ajalehes, "Edasi" sel puhul: „Maare-
formi teostamise kohta tulevad kohta-

¹ Edasi nr. 70, 27. märts 1924

² Brandt, E., Eesti majanduse alused kodan-
liku doktatuuri perioodil, lk. 31, Tallinn 1955

delt väga iseloomulikud teated. Mit-
mel pool, isäranis Lõuna-destis on
maasadust teostamas okupatsioon-
aegsed tuntud tegelased. Nende „re-
fernaatorite“ kätes kasv maataimestel
igasegune võimatus ja lootuski maa-
saamiseks. Suur osa mõisu jätkuse
endiste paremate kätte.¹ Jseuiknude
kongress, mis toimus 1922.a. märkis
saanti, et maasades tegelikus elus
koguni teistsugusema on väljakujune-
nud, kui oli mõeldud.²

Paljud mõisatöölised, kes leatsid
maad saada, jäid kas päris ilma
või said seda väga vähe. Maast kua
jäädes, pidid nad aueua tööle
suurtalunike juurde vähesel palga-
est või hoopiski meijalt tööd otsima.
Maatöölise tööpäev oli tavaliselt
15-16 tundi päevas.³ Seega võrreldes töös-
tusproletariaadiga pidi maa proletariisat
kannatama veelgi julmenat ekspua-
terineist. Vaatamata pikale tööpäevale
olid põllutöölise palgad tööstustöölise
palkadest tunduvalt madalamad.

Sellise tööpäeva prakuse juures olid

¹ Edasi nr. 103, 13. mai 1920

² Edasi nr. 58, 13. märts 1922

³ Edasi nr. 137, 24. juuni 1920

palgansõnoid väga madalad ja need-
ki pidevalt veelgi alandati. Nii teatas
„Edasi“, et Õisu mõisa tuli uus valitseja,
kes kohe aas mõisatöölise palgu
kärpima. Heina tööliste alukord pide-
va elukalliduse tõusuga muutus üha
talumatuks, siis ähvardasid nad isegi
streigiga, et säilitada endist palga suu-
rust.¹

Kodanlik maaseadus ei lahenda-
nud täielikult maakuivumist, kuid
siiski palju endistest maatammestest
said talumomente. 1929. a. oli loodud
üle 46000 uut talundi.² Nõustuda ei
saa ajakirjanduse andmetega, kes väi-
deti, et ainult 1/4 maaseovijatest
raheldati, 3/4 jäi aga raheldamata.³

1923.-1924. a. oli kodanlik Eesti
haavatud majanduskriisist, mis saavutas
oma kulminatsioonipunkti 1924. aastal.
Kriis puhkes 1923. a. suvel, kuid juba va-
rem oli märgata kriisile ulnevaid
nähtusi. 1923. a. jaanuaris „Edasis“ kirjutati:
„Tööpuudus kasvab silmnähtavalt. Töös-
teskriis suureneb tunduvalt. Haubandee-
ses tuleb see nähtavale väljareo vähe-

¹ Edasi nr. 155, 15. juuli 1920

² Eesti NSV ajalugu (manett), lk. 427, Tallinn 1956

³ Edasi nr. 120, 13. aug. 1926

nemisest võrreldes sisseveoga¹. Tameeti võis
määrata elukalliduse tõusu. 12. apr. 1923
ajalehes „Edasis“ kirjutati, et elukallidus
Narvas tõuseb vahetpidamata. Või on
juba 120 marka kilo. Palju on tõusnud
ka sealika hinnad. Tööliste palgad ei
vasta aga elukalliduse tõusule². Mõnede
vajalikeimate tarbainete nagu või ja
suhkru hinnad on tõusnud 1923. a.
meis 16% ja tõus kestab edasi.³

1923. - 1924. a. majanduskriisi all kannat-
as kõige raskemini metallitööstus, mille
põhjustas Nõukogude liidri tellimuste
ärajäämine nel aastal, mis alid saa-
dud järevalt Tartu rahel. 1920. a. tjaan-
jandus aga kahjus selles osas ei toonud
faktiilist materjali, kui palju langes nel
aastail metallitööstuse toodang.

Raskesti kannatas ka majandus-
kriisi all tekstiilitööstus. 1924. a. alul
töötas suuremates puuvillavabrikutes -
Narva Kreenholmi manufaktuuris, Lindi
Kalevi vabrikus ja Balti Puuvillama-
nufaktuuris kokku 5154 töelist, siis sama
aasta augustis langes töeliste arv kes
2822 peale s. o. 46% vähem endisest

¹ Edasi nr. 13, 18. jaan. 1923

² Edasi nr. 79, 12. apr. 1923

³ Edasi nr. 120, 3. juuni 1923

tööliste arvust.¹ Üldse langes tööstus-
tööliste arv aasta aastalt kuni 1925.a.
I pooleni, mil ta hakkas jälle tõusma.

Seoses kriisi aastatega halvenes töö-
tajate majanduslik olukord, kasvas töö-
puudus. Tööpuudust suurendanud
arvuni käis vabrikute töövähendamine, vaid
ka teistes ametites teinud koostööde
koondamine, kuna kodanikus kestis ali-
tekinud rahaline ja majanduslik kits-
sus. Selle tagajärjel jäi 1924.a. töötava
952 ametnikku.²

Suur tööpuudus ja töötava rahva
väljakannatamatud muutunud majan-
duslik olukord põhjustasid 1924.a. ja
hiljem kodanikest kestist laraulatuslike
väljarändamise. Näiteks 1924.a. jaanuaris
elas Tallinnas 130.599 inimest, 1. veebruaril
aga oli see arv juba 129.975,³ seega oli ela-
nute arv juba ühe kuu jooksul Tallinnas
vähenenud 624 elaniku võrra ja just
väljarändamise tõttu. 1924.a. detsembris
kuus rändas välja 60 perekonda Anu-
rokasse, paljud läksid na. gustraa-
lisse.⁴ 1925.a. jätkus väljarändamine.
Siinüksi märtsis anti välja 391 välis-

¹ Klassivõitlus nr. 48, 1924/25, lk. 24

² samaas

³ Edasi nr. 35, 13. veebr. 1924

⁴ Klassivõitlus nr. 49, 1925, lk. 17

1923. -1924. a. majanduskriis andis end tunda ka väliskaubanduses, kus suurenes sissevedu ja vähenes väljavedu. Seda näitab järgmine tabel¹:

Aastad	Sissevedu (milj. markode)	Väljavedu (milj. markode)	Vahel
1919	482	389	393
1920	1.395	1.267	167
1921	4.482	2.286	2.196
1922	5.489	4.811	778
1923	9.332	5.711	3.692

1924. a. seoses majanduskriisi kulminatsioonipunkti saabumisinga ei olnud väliskaubanduse osas märgata paranevise tendentsi. Hjalmt. "Edasi" märkis:
 „Eesti väliskaubandus 1924. a. esimesel poolel on äige vilets olnud.“²

Mis puutub väliskaubanduses sisse- ja väljaveoartiklitesse, siis tuleks mainida, et kodanlike Eesti väljaveoarned olid: metallmaterjal, paberisaadused, liha, tekstiiltootmise saadused, karjasaadused; sisseveoarned: toormaterjal, kuniaraad, kivisüsi, nafta.³ Väliskaubanduses on sehetes olnud kodanlike Eesti Saksamaaga, Inglismaaga, Rootsiiga, Taaniga jne. Väikeses 1923. a. teinud väljavedu: 30,5%

¹ Edasi nr. 42, 29. märts 1924

² Edasi nr. 204, 9. sept. 1924

³ Edasi nr. 204, 15. sept. 1920

üldisest väljavest Inglismaale, 10,8% Sak-
samaale, 10% Rootsi jne. Sissevedu teinuks
samaal aastal järgmiselt: 52,2% üldisest
sissevest Saksamaalt, 19,7% Inglise maalt,
4,1% Taanist jne.¹

Pärast 1923.-1924. a. majanduskriisi
läks korda kogu Euroopa kodanlusele
ajutiselt ja osaliselt enia majanduslik-
ke ja poliitilise positsiooni kindlustada.
Kapitalistlike majandus seutis välja ka-
helda sellest kaost, kuhu ta oli sattu-
nud pärast sõda. Tootmine ja kaubandus
hakkasid jälle elavnema ning revolutsioo-
nilises liikumises saabus riisõnajakäik.
Ka kodanlikes teitis teinuks aastatel
1925-1928 kapitalismi ajutine, kuid eba-
kindel stabilisatsioon. Jaan Anvelt
käsitledes „Klassivõitlus“ veergudel
kapitalismi stabilisatsiooni keisimust
kodanlikes teitis, märkis: „1. det. ülestõu-
se verine mahavõitmine andis kodan-
lusele poliitilised eeldused enia ma-
japidamise lagunemise ajutiseks seisma-
panekuks.“²

1925. a. esimesel poolel ületati ma-
janduskriis, kuid selleks ajaks oli tub-

¹ Edasi nr. 72, 29. märts 1924

² Anvelt, J., Kapitalistlike stabilisatsiooni viisimust
teitis, „Klassivõitlus“ nr. 82-83, apr. - mai 1927, lk. 16

listi suurenenud kodaaliku Eesti sõltuvus imperialistlikest suurriikidest. Põhlole osa välisvõlgnevusest moodustasid kodusõja ja interventsiooniaegsed võlad. 1. okt. 1925 oli kodaaliku Eesti välislaenude seis järgmine: Inglismaale - 452.400.000 marka, Ameerika-ühendriikidele - 6.870.000.000, Prantsusmaale - 28.200.000, Taanile - 43.100.000, Rootsile - 40.800.000 marka.¹ Laenuidelt tuli tasuda ka %-te, millised suuremad sageli kannis ulatuslikud olid. Näiteks 1925. a. tuli Eesti valitsusel Inglismaale laenude pealt % maksta 3.523.200 marka ulatuses.² 1927. a. oli välisvõlgnevus kasvanud juba 10.345.226.734 margani.³ Rahandusliku olukorra stabiliseerimiseks teostati suure ja ulatuslik välislaen 1927. a. Selleks pöörduti Rahvaste Liidu prantsusele poole, millega tutvus Eesti olukorraga ja soovitas läbi viia raha- ja pangareformi, lubades siis anda 1.350.000 naelsterlingi ulatuses laenu, mille kodaniku Eesti ka sai.⁴

Oluline sammu Eesti sõltuvuse suurendamisel väliskapitalist stabilisatsioonivastal

¹ Edasi nr. 15, 19. jaan. 1926

² Edasi nr. 8, 10. jaan. 1925

³ Edasi nr. 34, 29. nov. 1927

⁴ Rusea, J. Rahandusline seisukord Eestis, Klassi-
veerlus nr. 34-35, apr.-mai 1928, lk. 21

oli uus valuuta ringlennu pauek alates 1. jaanuarist 1928.a. Hingimised selleks struktuuris Rahvaste Liit. Endiste markade ja pennide asemel tulid kroonid ja sendid (1 mark = 100 penni, 1 kroon = 100 senti ehk 100 endist marka).

Stabilisatsiooniaastail kasvas eriti väliskapitali sissevõetud summa majandusse ja ülekvalus oli seen Inglise kapital. Väliskapitali mõju kasvamine kohta märkis Jsh. Leesen, kes paljudes sõnavõtetes käsitles kodanliku Eesti majandusele pöördutavaid küsimusi, oma artiklis "Väliskapitali mõju kasvamine Eestis", et "Eesti on täielikult muutunud Inglise ariimaaks. Seda näitab asjaolu, et Eesti tööstuses tegutsesid 8-nõljandilist kapitalist on 2.360.000 naelsterlingi väliskapitali, millest ligi 75% on inglise kapital".¹ Palju inglise kapitalist paigutati Eestis uute kaubade ehitamiseks sõjalis-strateegilisel eesmärgil. Jsh. Leesen märkis ära ka, millised pöörd olid olema need kaubatehased, millede ehitamiseks taheti kasutada inglise kapitali: 1) Tartu-Petersi laiarööpmeline 2) Tartu-Võjandi 3) Võjandi-
¹ Brandt 8. Eesti majandusest olukord, Moskva-
lone dokumendi perioodil lk. 26, Tallinn 1955
2 edasi nr. 22, 16. märts 1928

Pärnu, 4) Valga - Tõrva - Saõisaküla, 5) Tõrva -
Orjandi, 6) Rapla - Virtsu, 7) Türi - Põltsa -
maa.¹ Paljud neist jäid ametist profek-
tideks.

See näeme, et väliskapitali sissetung
stabilisatsioonivaastatol väga hoogsalt sive-
nes. See aitas katud määral kaasa ma-
jandusliku olukorra parandamisele
nagu tööpuiduse osalise kuid ajutisele
erandvõimele. Kuid koos sellega rask-
üha maa muutus kodanike äesti põl-
levaks imperialistide suurriikidest.

Kapitalismi ajutine ja osaline stabili-
satsioon ajal jätkus ja sivenes äesti
tööstuses juba sõjajärgsetel aastail ala-
ned rasketööstuse laostemine, sest
stabilisatsiooni saavutati peamiselt
põllumajanduse tõusega, kuna neil aastail
hakati suuremat tähelepanu osu-
tama just põllumajanduse arendamisele.
Ajakirjanduse andmete põhjal on teada,
et mõned tehased kas sulleti või vä-
hendasid tööliste arvu. Nii näitaks
15. apr. 1926. a. lõpetas enea teguruse Veal-
Balti tehas.² Tallinna raudtee pea-
tehased vähendasid 1928. a. 100 raudse

¹ Edasi nr. 22, 16. märts 1928

² Edasi nr. 20, 24. apr. 1926

õrva tööliste arvu.¹

Nagu teada teinud stabilisatsioonivõim-
aastail sõjajärgsete aastatega võrreldes ar-
getöötuse mõningane tõus, mis ilmus tsii-
du, naistööliste, puudu, paberi ja na-
terstüli- ja nahatöötuses. Need ajakirja-
duse andmete järgi võiks vastupidist et-
teada, et pole teatud ningisegu-
sord andmeid selle kohta, et oleks olnud
tõuse märgata ja olusvõrre parandamist
selles osas. Jätku andmete järgi näitaks
vähene töö Narva Kreenholmi vabrikus.
Juba töötas ta 5 päeva nädalas, kuid
tööpuuduse suurenenisega hakkas töö-
tama ainult 4 päeva nädalas.² Jaga see
võis olla na ajutine nähtus ajakirja
andmete lühiajalise voolu tõttu.

Tähelepanu arvanut võis märgata
põlevikivitöötuses, kuna sellest olid huvit-
tatud just väliskapitalistid. Ajakirja „Edasi“
lehtas: „Eesti valitsus on „kuulsad“ põlev-
kivikaevandused Rootsi kapitalistidele
kontsessioonile andnud, kellel on õigus
põlevikivist aetavat õli ilma väljaveo
ja aktiivmaksuta välja vedada.“³

Konkreentivõitluse teravnenisega

¹ Edasi nr. 82, 16. okt. 1928

² Edasi nr. 138, 20. juuni 1928

³ Edasi nr. 88, 17. apr. 1925

kapitalismi üldarüsi funktsustes toimus
ka monopolide tegevemine. Ka kodumaa
eesti majandusse tungis üha enam mono-
polide ülemvõim. Üheks selliseks suureks
monopoliks oli Rootsi Kruegeri trust,
mis haaras eesti tuletruu täielise enda
kätte 28. aastal.¹

Luigi teatud mas või stabilisatsiooni-
aastal märgata majanduse tõusu, ei pa-
randanud see töölisklassi eluenda suurt
määral, sest teatud mas aitas stabili-
satsiooni saavutada tööliste veelgi suurem
eksploaterimine.

Hallit „Edasi“ kirjutati 1925. a. 23. mail:
„Kümnel nädalal on eestis tõusnud nisu,
rukkijahu, kartuli, tärklise, siirupi, suhkru,
sealiha hinnad. Osalt on see tingitud
tellide kõrgendamise². Toidumunete hinda-
de tõus jätkus ka teistel stabilisatsiooni
aastal. 1928. a. teatas „Edasi“, et 18. apr. on
eestis jahu ja leiva hinda kõrgendatud.
serijeti tõusid na lha, või ja mune
tarbeainete hinnad.³

Hinda tõsteti na teistel tarbe-
nidel. Hakkijanduse andmete järel tõusid
eestis rüdekaupade hinnad 10-15%⁴

¹ Edasi nr. 22, 16. märts 1928

² Edasi nr. 115, 23. mai 1925

³ Edasi nr. 133, 24. apr. 1928

⁴ Edasi nr. 140, 22. sept. 1926

Kapitalismi osalise ja ajutise stabili-
satsiooniaastail 1925-1928 kodanlike äesti põlle-
majanduses teinud kodanlike maareformi
lõpule viimine. Kodanlus annab maasaduse
esialgsete sätete revideerimisele. Selleks võeti
vastu rida uusi, kuid reaktiivseid sea-
dusi. Üieti märgiti ajakirjanduses, et, äesti
Rüggrogu otsustas mõisate eest eadistele pa-
runitele taue maksu. Makstavad sum-
mad ulatuvad miljardite markadeni."'
Seadus, mis kinnitas tauemaksuise mõisa-
maade eest, võeti Rüggrogu vastu 5. mär-
sil 1926.a.² See seadus näitas ilmekalt, kui-
das kodanlus igati püüdis raskendada
töötava talurahva olukorda.

Kodanlik maareform ei suutnud
loovida täielikult maapuudust ko-
danlikes äestis.

„Suurtööstuse allalangusega on põlle-
majandus äesti rahvamajanduse kandva-
maks alaks muutunud," kirjutas Johannes
Lusen.³ Stabiilsaatsiooniastail hakati üha
rohkem tähelepanu asetama põlluma-
jandusele ning tuli esile nn. „maarefor-
matsiooni" ajajärk. Selle ajajärgu põhilo-
sengiks oli äesti „daniisereimone", s. t.

¹ Edasi nr. 2, 4. jaan. 1927

² Brandt, S., äesti majanduse..., lk. 31, Tallinn 1925

³ Lusen, Joh., äesti majandus ja Nõu'oskude lüü, Klassivõttlus nr. 92-93, veebr.-märts 1928, lk. 21

esti majanduse arendamist Taani põllumajanduse uskujul. Kodanluseel oli plaan koos „daniseerimise“ läbi viimisega suurendada või väljavedu 11,6 miljonit kg pealt 1926. a. 66,7 miljonit kg peale 1937. a.¹ See oli niidugi kodanluse utaspilone plaan, kuna selles puudusid vastavad summad. Üldiselt suurendati aasta-aastalt põllumajandusele riigi poolt antavaid summasid. Seda näitavad järgmised arvud: 1922. a. anti 22 miljonit, 1923. a. - 236 miljonit, 1924. a. - 255 miljonit, 1925. a. - 584 miljonit, 1926. a. - 431 miljonit.² Selle tagajärjel võis märgata põllumajandustoodangu tõusu. 1922/23. a. oli põllumajandusest saadava toodangu väärtus 16,3 miljardi marka, 1925/26. a. aga juba 26,8 miljardi marka, seega oli 3. aasta jooksul umbes 64% tõusu.³

Stabilisatsiooniaastail suurenes väljavedu ja vähenes sissevedu. 1927. a. ületas väljavedu juba sisseveo 935 miljonit markaga ulatuses.⁴

Belpool käsiteldust on näha, et stabi-

¹ Edasi nr. 10, 3. veebr. 1928

² Edasi nr. 10, 3. veebr. 1928

³ samas

⁴ Keene, Fok., Eesti majandus..., Klassivõitlus nr. 92-93, 1928, lk. 26

lisatsiaoniaastail oli kodanlõike Eesti majanduses märgata tõusu, kuid see oli siiski pükratud iseloomuga ning juba 1929. a. sees ülemääralse majanduskriisiga asendus ka kodanlõikus Eesti stabilisatsiooniuuesti kriisiperioodiga.

1929.-1933. a. majanduskriis kujunes raskeks ja pikaks, kuna tööstuskriis pöi-
nus läbi agraar- ja finantskriisiga.
Kriisi puhul kirjutati ajalehes „Edasi“:
„Eesti majanduskriis on üldise kapitalistliku majanduskriisi tagajärg ja väljendus. Eesti majanduses on kuuda kõik need mõjud, mis kajastuvad kapitalismi kõdueneras kehas.“¹

Kuna stabilisatsiooniaastail oli kodanlõike Eesti majanduses jultiv positsioon läinud põllumajandusle ning väljaveos enamusel lennikevõistid põllumajandussaadused, siis avaldusid kriisi tunnemärgid näige enne põllumajanduses, alles 1930. a. alates hakkas ka kriis tööstusele suuret avaldama. Samuti arenes kriis alul aeglase tempoga. L. Loorung kirjutab: „Sreundes esialgu võrdlemise pikalet hakkas kriis Eesti

¹ Edasi nr. 17, 13. veebr. 1930

süvenema viiti küres tempes just 1931.a. Nü oli see tööstuses, põllumajanduses ja rahanduses. Üüsi süvenemise tööstuses väljendub terol ma ettevõtete pankrotti jäämise, produktiivse värsse langemise, tööliste arve vähenemise, nädala tööpäevade arve püvamise näsl.¹

Üüsi all kannatas ühkästi raske- kui ka kerge tööstuses. Tõravamalt kui kunagi varem hakkas teuda andma tööpüendus. Ajakirjanduse andmete järgi olevat 1930.a. suurtööstuses 2000 inimest tööta jäänud ning suletud 15 keskmise suurusega ettevõtet.² Metallitööstuses avaldusid raskused esijonas põllutöömajandate teurustamise osas ning teur püendamine tööte pidid mõned tehased oma usud selgema. Nü teinud see Tartu metallitehasega "Tiger", mis jäi pankrotti ning pidi oma usud selgema.³ Jäi ka veel teisi suuremaid ettevõtteid nagu aktsiaselts "Kosmos", Ulbla turba- ja elektritööstus, Harju pank jne.⁴

Pareni ei olud olukord ka tekstiil tööstuses. "Edasi" kirjutati: Tekstiil töös-

¹ Leering, L., Lühikrooge valimistest Eesti klassivõitluses nr. 145-146, juuli-aug. 1932, lk. 3

² Klassivõitlus nr. 131-132, 1931, lk. 44

³ Klassivõitlus nr. 133-134, 1931, lk. 46

⁴ Edasi nr. 107, 28. sept. 1930

tus võitleb praegu raskustega. Valmistöö
müügi võimalused väliskurgudel su äärmis-
elt piiratud, siseturg kehv ja üle kulja-
tud.¹ Tublisti kannatasid Balti puuvilla-
vabrik ja Narva Kalvitevabrik, kus suure-
mal hulgal vallandati töölisi kriisias-
tail. Balti puuvillavabrikusse oli 1932.a. veebr.
ainult 800 töelist tööle jäänud.²

Narva linavabrik pidi ukseid sulgema
müügituru puuduse tõttu. Narva sattis
see vabrik oma valmisaadusi peamiselt
Inglismaale ja Skandinaaviasse, kuid seoses
rahakursi langusega need maad ei saa-
nud enam saadusi seal turustada
endiste hindadega.³ Tööpuuduse all kannas
ka paberitööstus, eeskätt Tallinnas
Luthevi vabrik. Kriisiastail puudus töös-
tussaadustele küllaldane turg, oli ras-
kusi ka külle- ja toorainete muretsemis-
ega.

Olukorrast teistes tööstusharudes
ajakirjandus andmeid ei too. Saunuti ei
saa ajakirjandusest ülevaadet üldisest
töötava rahva olukorrast, tööliklassi
vaesumisest, ekspluaatorilise
süvendamisest ja tööpalkade alanemisest.

¹ Edasi nr. 30, 12. juuli 1931

² Klassivõitlus nr. 141-142, 1932, lk. 43

³ Klassivõitlus nr. 137, lk. 22, 1931

eriti teravalt andis krüis teuda põllumajanduses, kuna põllumajandus andis enamuse eesti majanduse teo-
dangust. walg väljaveest. Krüisi tagajär-
jel vähenes põllumajandustoodangu
rahaline väärtus 223 miljonilt kroonilt
1929/30.a. 102 miljoniile kroonile 1932/33.a.¹

Eesti kuulus agraarriiade hulka,
kuna enamuse rahvastikut elas maal.
1930.a. oli linnades elanike üldarvust
29,9%, alivõttes 2,5% ja maal 67,6%.² Ag-
raarkrüsi avaldumise tähtsaimas
näitajaks kodanlike eesti põllumajandu-
ses oli põllumajandussaaduste, eriti pi-
matsaaduste hinnad, mis olid eesti tähtsa-
mateks ekspordiaartvõteteks. Näitena või-
hond väliskerul oli langenud 1933.a. okt.
58,4% võrreldes 1929. aastaga.³

Krüisiaastail muutus teravaks talu-
rahva ralgade küsimus. Monopolistlik
fonaatskapital oli enda võlaarjuse süüsi
seetunde haarata teha endid talusid,
nõlle tõttu sai igapäevases nähtuses
talude eksponeerimise alla wõetak.

Galles, Edasi kirjutati: „Eksponeerimise
¹ Riisw. 7, Põllumajanduse seisundid ja ag-
raarkrüis eestis, klassivõitlus nr. 5, mai 1934, lk. 5
² Klassivõitlus nr. 123-126, sept. - det. 1930, lk. 40
³ Klassivõitlus nr. 1, jaan. 1934, lk. 50

võidurõigust maal kõneldakse juba mõnda aega hirmuäratavaid lugusid. Maalt tulevad teated, et eksjonihäärvi hirmul jäetakse suured talud maha ja kolitakse liana.¹ Harkijanduse andmetel läks eksjonile talusid kõige rohkem 1930.a. ja 1931.a. I psool. üldse läks selle ajajooksul 1019 talu eksjonile: Tartumaal 176, Võlgandi- maal - 171, Pärnimaal - 138, Harjumaal - 131, Virumaaal - 107, Võrumaal - 131, Järvamaal - 90, Läänemaal - 25, Valgamaal - 26, Saaremaal - 24.² Kõige rohkem said kannatada just kehvimate ja keskmise majapidamised. Eriti kannatasid talud Narva-Jõesuu ümbruses asuvad talud, kes polnud ühtki talu, kes poleks pangast laenu võtnud.³

Kõigele selle lisaks soodustas Eesti kodanlike valitsus kulaklike talude kondlustamist. Nü kannitas valitsus seaduse, mille alusel teinud vilja ülejäägi korraost maks nerda kõrgema hinda dega kui maailmaturul, mis kondlustas kulakutele kaasaanise sõltemata väliskere konjunktuurist.⁴

¹ Edasi nr. 30, 17. märts 1930

² Edasi nr. 127, 24. sept. 1931

³ Edasi nr. 109, 19. aug. 1931

⁴ Klassivõitlus nr. 139-140, jaan.-veeb. 1932, lk. 62

Veel üheks peamiseks vahendras, mille-
ga kulaklus püüdis igati teha tasa oma
rahaliste tulude kahanevust, oli põlle-
töölise palgade alandamine. Harkinjan-
dus teatas, et „1929.a. ja 1930.a. algas ästis
laialdane põllutöölise palgade alanda-
mine. 1931.a. su aasta töölise palgad
langerud võrreldes 1930.a. meestel 19%
ja naistel 21%. Kõrgemaks jäid palgad
Järva- ja Võljandi maal, madalamad
aga Võru-, Petseri- ja Saaremaal.“¹

Nü hästi töökustöölise kui ka põlle-
töölise palgad langesid krüüriaastail, kuid
tõusu jätkas endiselt elukallidus. Tõuots
püüa, liha, suhkur, soola, või ning mit-
mete teiste toiduainete hinnad.²

Krüüriaastail kannatas katastroofilis-
elt ka väliskaubandus, püüti koondada
sissevedu, kuid languspeones läks ka väl-
javedu. Hujuna poldi annab meile sellest
järgmine tabel³:

astad	Sissevedu (tbl. kr.)	Väljavedu (tbl. kr.)
1928	131.373	127.103
1929	122.967	117.471
1930	98.370	96.434
1931	61.224	71.073

¹ Edasi nr. 112, 25. aug. 1931

² Edasi nr. 97, 2. juuni 1933, nr. 46, 26. veebr. 1932

³ Klassivälitus nr. 145-146, 1932, lk. 6

1932. a. algusest peale läks krüüs väliskaubanduses järskult teravamaks.¹

Krüüsi surve ei suutnud kodanliku Eesti valitsus tasuda õigeaegselt välisvälgu ning %-de summa kasvab aastast aastasse. Nü maksis Eesti välisväljade pealt % järjekordselt?

1925. a. 135 miljonit

1926. a. 136 miljonit

1927. a. 261 miljonit

1928. a. 371 miljonit

1929/30. a. 478 miljonit

1930/31. a. 534 miljonit

Seega näeme, et 1929.-1933. a. ülemaailmne majanduskrüüs avaldas tugevat mõju ka kodanliku Eesti majandusele, mis oli tablisti sõltuv teistest imperialistlikest riikidest.

1933. a. II poolel hakkas kodanlik Eesti krüüsist üle saama ja minema depressiooni nagu teisedki kapitalistlikud riigid.

Üldse aga pärast 1929.-1933. a. ülemaailmset majanduskrüüsi hakkas Eesti rahvamajandusele üha suuremat mõju avaldama põstlike Jaksamaa soses fašistliku diktatuuri režiimiga ning

¹ Klassivõitlus nr. 145-146, 1932, lk. 6

² Haro tamm, N., Väliskapital ja Eesti ning interventsiooni hädaaeg, Klassivõitlus nr 135-136, sept. - okt. 1931, lk. 14

majanduse üleminekuga sõjariisibastell.
Tuleks kohe märkida, et kuigi kodanlus
oli peamiselt väestrasuused veretamud
tõrkehva algadele, said kapitalistid na
ise kannatada kriisiaastail. Tänuväime-
lused välisurgudel olid langenud, lare-
ussid „käärid“ sissevetavate kaupade
kõrgete hindade vahel. Pidevalt tsinnes
hindade vaigus välisurudel järgnevatel
aastail peale kriisi. Hakkajaadus tõi selle
kohta andmeid, et näiteks 1935. a. apr.
langes ekspordivõi hind 109 sendilt 99
sendile kilo, mis olivat tingitud sellest,
et Laksamaa suurendas sisseveo maasse
välisvõile.¹

Rügi rahanduse alusord halvenes,
ei suudetud tasuda välisvõlgu. Jälleht
„edasi“ teatas 1935. a., et juba viendat
korra ei saa Eesti rahariik tasuda
sua võlga Amerikale. Viimase arves-
tuse järgi võlgneb Eesti praegu Ame-
rika-ühendriikidele üle 64 miljoni
krooni.²

Teases Laksamaa mõju tugevne-
misega Eesti majandusele, masvas see
kõige enam põlevõit tööstuses. Jällegi
¹ Edasi nr. 52, 16. apr. 1935
² Edasi nr. 83, 20. juuni 1935

ajalult „Edasit“ lugedes saame andmeid selle kohta, et 830 tehastest naalster-
 longist väliskapitalist, mis oli paigutatud
 eesti põlevkivitööstusse, oli 550 tehat
 naalsterlongist ehk 10 miljonit krooni sak-
 sa kapitali.¹ Seoses väliskapitali suure-
 nemisega suurenes ka põlevkivitööstmine,
 mida näitavad andmed ajakirjandusest.
 1925.a. oli põlevkivitööstus 19,6 tehat
 tonnini, 1929.a. — 234 tehat tonnini, 1934.a. —
 588 tehat tonnini, 1935.a. 604 tehat tonnini.²

Tööstusliku arengu kohta rõhuleni
 ajakirjandus andmeid ei too.

Põllumajanduses toimus veel aastail eriti intensiivne talumajanduste di-
 fferentsseerimine, kulamajanduste ja
 jõukamate kesktalude tootmise kasv
 ning areng rööbiti rühvite ja nõu-
 gemate kesktalupidajate vaesemise ja
 pankrotteerimisega. „Edasit“ teatati:

„Väikemajapidajate seisus on eestis
 muutub iga päevaga raskemaks. Väi-
 ketalude müümine ja pankrotti jää-
 mine suureneb.“³

Tänu ulpaul käsitlemist näha,
tõsi eestikeelne ajakirjandus üsna helga-

¹ Edasi nr. 126, 16. sept. 1936

² Edasi nr. 126, 16. sept. 1936

³ Edasi nr. 47, 6. apr. 1936

Uusit andmeid kodanlõku besti majan-
dusliku arengu kohta aastatel 1920-1937.
Parema ülevaate andis afakirjandus
selles asas kodanlõku afastu alguse- ja
riskperioodi kohta, rahvateks ja vähen-
valgustateks jää just viimane periood,
s.o. fašistlõku doktateuri afajärk. See
võis alla hingitud asjaolust, et selles
fašistlõku doktateuri kehtestamisega
suurenes suure ka töölisklassile ja ta
organisatsioonidele. Kahtlemata selles
sellega vähenesid ka võimalused de-
nongradis vöibivatel eestlastel sidepöda-
miseks kodanlõku bestiga ning and-
mete reguniseks sealse olukorra ja
arengu kohta.

II

Klassivõitluse küsimused kodanlikes Eestis Nõukogude Liidus ilmunud eestikeelse ajakirjanduse järgi

Peale majandusküsimuste, kultuuri ja teiste väiksemate probleemide pühendati Nõukogude Liidus ilmunud eestikeelses ajakirjanduses suurt tähelepanu ka klassivõitluse küsimustele ja nende valgustamisele kodanlikes Eestis. 1919.-1936. a ilmus ajakiri „Klassivõitlus“, millel peamiselt kajastas just klassivõitluse küsimusi, kuid üksikuid märkusi ilmus ka teistes ajakirjades ja ajalehtedes nagu „Proletaarne revolutsioon Eestis“ ja „Edasi“.

Sees kodanliku diktatuuri kehtestamisega halvenes proletaariaadi majanduslik olus ja nõrg suurenes surve ta organisatsioonidele.

Rasketööstuse laostumisega ja teiste ülevõtte krooniliste töövõimete tõhene

tekkis kodanikus ühist juba kohe peale
„iseseisvuse“ maksmapanekut rahkearvu-
line töötute arvu. Ajaleht „Edasi“ tõi
andmeid selle kohta, et 15. mail 1920 oli
kodaniku ühist ajallike andmete järel
olnud juba 2983 töötut.¹

Rahkearvulise töötute arvu tõke
olid ka tööpalgad ja tingimused vilet-
sad. Vabrikandid võisid järgest palgu
alandada, kuna pelnud kartta, et oleks
töölised sellepärast töölt lahkuvad
ja poleks uusi olnud asemele saada.
Ajakirjanduses teatati selle kohta: „Töö-
liste seisukord on Tallinnas äärmiselt
raske, tööpüüdes on üldine, rga töö-
lise seljataga on mitu „tagaravameest“
kerda ootamas. Vabrikandid alustavad
organiseeritud sõjakäike palgade alu-
kiskumises, sest palga oleval praegu
liiga kõrge.“²

Töötingimuste suhtes teatati ajakir-
janduses, et Vene-Balti laevatehases
olevat töötingimused viletsamad kui
kusagil mujal.³ Pole muidegi selge,
miks nad siin just nõige viletsamad
olid, kuna enamuses tööstusettevõtetes

¹ Edasi nr. 131, 17. juuni 1920

² Edasi nr. 230, 11. nov. 1921

³ Edasi nr. 13, 18. jaan 1920

ivastanud need nõuetele.

Võiletsad olid tööliste elamis- ja korteritingimused. Sageli tuli kannatada korteri- ja küttekrüsi all. Olukorra kohta Narvas kirjutati: „Narvas on korteritest suur puudus ja needki, mis on olemas, on harimatud. Eriti kannatavad väesed töö- lised korteripuuduse all. Halb on kütte- materjali kätte saada, üüri hindu aga tästetause kogu aeg.“¹

Töölisklass oma olukorra halvemu- nisse ei saanud suhtuda passiivse pealt- vaatajana, vaid paratamatult ajendas se võitlusele. Nõrg sõjajärgse revolutsiooni- lise kriisiaastad 1920-1924 ei olnud sugugi väikuseaastatels tööliiskemises. Eeti kommunistidel tuli võidelda ras- ketis pörandaalustes tingimustes. Seda võitlust juhtis Viktor Kõngispuu, kelle juhtimisel teinud Eestiuaa Kommunist- loke Partei I kongress 1920. a. novembris. Ajakirjas „Klassivõitlus“ oli teodud selle kongressi ja ta etteasti kohta proni artikkel pealkirja all: „EKP partei kong- res 1920. a. novembris“. Sien anti ülevaade kongressi tööst, etteestest ja tähtsusest.²

¹ Edasi nr. 212, 24. sept. 1920

² Klassivõitlus nr. 3-4, 1921, lk. 25-28

Peale selle teinud tööliste võitlus ka legaalses tingimustes peamiselt streikide, demonstratsioonide ja müütraute näol. Ajakirjanduses oli suurt tähelepanu pööratud streikidele, nillide kohta on keegi enam andmeid.

fastate 1920.-1921.a. kohta on ajakirjanduses rohkemal määral andmeid teinud streikide kohta. Streigid olid ova iseloomulid nii hästi majanduslikud kui ka poliitilised. Ülekaalus olid siiski sel perioodil majanduslikud streigid. Streikidele ajendas muidegi ajasolu, et kommunistlike partei mõju üha enam suurenes masside hulgas.

Majanduslike iseloomuga streikide juures oli peamiseks valusaks küsimuseks palganõuimine. Terve rea streikide puhul nõudsid töölisid kas palganõrgendusest teatud % ulatuses või endise palganõuimise säilitamist. Nii teinud streigid Tartus 9. mail, kus habemeajamise äri töölisid, nõudsid 50% palganõrgendust, 22. mail teinud ühe üldiselt tööliste streik, nõuti 100% palganõrgendust ehk teiduvainete ja teiste ajadega raudlat

12da juunil nr. 16, 29. mail 1920

varustamist.¹ Välkordult palganõrge-
dust 75% ulatuses nõudsid kogu Tartu
töölised 1920.a. detsembrikuus.² Palganõr-
gendust nõudsid ka Narva trükitööli-
id.³ Majandusliku olukorra paranda-
mist nõudsid veel Eesti posti- ja tele-
graafi teenistujad,⁴ Tallinna töölised,⁵
meremehed aurikul, Kalevipoeg' jne.⁶

Rida streike alid poliitilise iseloo-
nuga. 1920.a. mais toimus Tallinnas
Noblesneri vabriku tööliste protestistrike.
Streikijad nõudsid muutust tööliste töö-
siste arveerimiste kohta, vastasel korral
lubasid isegi üldise streigi välja kuulu-
tada.⁷

1. juulil 1920.a. puhkes Tallinnas
üldine tööliste streik kaheksa raud-
teelase nurga meistriise puhul, keda
nõudistati streigi üle valmistamises.⁸

Suurim streik toimus Tallinnas 1920a
juuni lõpul, mil streikistid ajalike and-
mete järgi 12 ettevõttes (6479 töolist), peale
selle veel hulk trükitöölisi.⁹ Selle streigi
põhjutas kommunistide kohtuprotsess,

¹ Edasi nr. 119, 3. juuni 1920

² Edasi nr. 292, 30. det. 1920

³ Edasi nr. 200, 4. sept. 1921

⁴ Edasi nr. 70, 30. märts 1920

⁵ Edasi nr. 172, 6. aug. 1920

⁶ Edasi nr. 245, 3. nov. 1920

⁷ Edasi nr. 120, 9. mai 1920.

⁸ Edasi nr. 146, 4. juuli 1920

⁹ Edasi nr. 147, 6. juuli 1920

mis oli määratud 30. juunile.¹ Ajalike andmete järgi oli kohtualuseid 33 kommunisti², kuid tegelikult on see tuntud „35 protsessi“ nime all.

Peale striikide toimus ka demokraatsioone, peamiselt 1. mail peetul. „Päevalehti“ tükerides teatas „Edasi“, et 17. apr. toimus antiühingu juhatuse koosolek, kus otsustati 1. mail rongkäik lippudega organiseerida.³ Teatid selle kohta, kas see toimus ja millised olid selle tagajärjed, ajakirjandus ei toonud.

1922. a. alul asus Eesti Keostama Kominterni loominguil „massidesse!“ ja ellu võtma Kominterni poolt väljatöötatud kõigi töötajate ühise Väerinna taktikat võitluses kodanuse vastu. Väerogude liides ilmunud ustikellne ajakirjandus ei kajasta seda, kuidas toimus selle Töörahva ühise Väerande loomine ning tegevus. Ajakirjas „Klassi võitlus“ kirjutati: „Tööklass tuleb saavutada edasi: hakkab ühist väeronda keostama lastudate töörahvavahetide vahel. See ühise Väerinna taktika aitab lõplikult purustada sotsiaal-juedaste mõju töö-

¹ Edasi nr. 147, 6. juuli 1920

² saavas

³ Edasi nr. 88, 24. apr. 1920

rahva kohtide peale." ¹

Tööraha ühis värvade mõju kasv
võis näha ainult selle järgi, et häälte
arv riigikogu valimistel suurenes. Kui
I riigikogu valimistel sai Tööraha ühi-
se värvad 24849 häält, siis II riigikogu
valimistel - 55.200 häält. ²

1922. a. 3. mail tabas Eesti töörah-
vast raske löök - kodanuse poolt määrva-
ti töölisteühenduse juht ja aktiivne tegelane
Viktor Kruussepp. Sel puhul kirjutas H.
Pöögelmann artikli "Viktor Kruussepp"

"Klassivõitlus" nimega, kus ta väitis:
"Raske loop tabas 3. mail 1922. a. Eesti re-
volutsioonilist proletariaati peale lühik-
kest "demokraatlikku" sõjaväeja kohtu-
mängu ja teinud püüanist tapeti
Tallinnas selle päeva kolja õõsi Eesti-
maa Kommunistlikku Partei Ühiskenni-
tee liige ja Eesti töölisteühenduse juht
võimeastel aastatel me. V. Kruussepp." ³

H. Pöögelmann näitas, et V. Kruussepp
polnud fašaistik, vaid võitles oma
idee - Nõukogude Eesti ust. Pöögelmann
polnud sügusi rahul, et kodanuse aja-
kirjandus kirjutas V. Kruusseppa karg-

¹ O. Rästas, Eesti tööliste organisatsioonide fõid,
Klassivõitlus nr. 57, 1925, lk. 10

² Pöögelmann, H., Tõise riigikogu valimised Eestis,
Klassivõitlus nr. 44, 1923, lk. 4-5

³ Pöögelmann, H., Viktor Kruussepp, Klassivõitlus
nr. 4-6, 1922, lk. 10

nõuti 25 marka palganõrgendust päevas.¹ 4. septembril teinud Tallinna raamatukäituse töökodades streik, kuna kevadel esitatud palganõrgenduse nõue oli tagasi lükatud.² 9. augustil algas aktiivselt „S. Loos“ ettevõttes streik, kus nõuti palganõrgendust 25 marka päevas.³ Selle streigi puhul on ajalehes teadud andmed ka streigi tulemuste kohta: töölisel võitsid streigi, kuna palua täsketi 175-lt 200 markale.⁴

Augustis teinud Narva linnavabrikus streik 8 tunnise tööpäeva eest 10 tunnise tööpäeva vastu.⁵ Hõrvatu palganõrgenduse pärast tekkis streik 21. nov. Inglis-Balti tehases.⁶

Luigi tegelikult teinud 1922. a. tööliisklassi edasine täus, kuid ajakirjanduse andmete järgi seda järeldest teha ei saa, sealsete andmete järgi on sel aastal streike üldroolt vähenenud kui eelmistel aastatel.

1923.-1924. a. elus kodanlase kasti üle majanduskriisi, mis aiõjus halvendavalt tööliisklassi elukorrale.

¹ Edasi nr. 120, 2. juuni 1922

² Edasi nr. 199, 12. sept. 1922

³ Edasi nr. 203, 16. sept. 1922

⁴ sama

⁵ Edasi nr. 129, 5. aug. 1922

⁶ Edasi nr. 263, 30. nov. 1922

Kuid ka neil aastail jätkasid töölisel
võitlust, nii majanduslokaal kui ka po-
litiilist.

1923.a. märtsis tabas eesti töörahvast
järgmine raske löök - tapeti kodanluse
poolt terve tööliiskonnale juht Jaan Kreem.
Jällegi ilmus „Klassivõitluses“ H. Pöglmanni
artikkel „Järjekordne rüüstamine eestis.
Jaan Kreem tapetud“, kus ta kirjutab: „Väl-
ei oleud kuni kasvunud haavad, mida
lõi eesti tööliiskonnale mõõdalained
aasta maikuuil N. Longissepa tapmine,
kui teda tabas uus raske löök: 28. mär-
sil tappis Tallinna kaitsepolitsei agent
tänaval EKP KK liikme Jaan Kreemi.
Sellega muutus eesti tööliiskonnale tege-
lase, kelle taolisil aastate vältel aruelt
üksikud tööliiskonnadest tõusevad.“¹

Kuidas suhtus kodanlus Jaan Kreemi
tapmisse, kirjutati tabaralt „Klassivõitlu-
ses“: „Kodanlus kõinvas J. Kreemi tap-
mise puhul, praalil rõõmetujus ja
kuulutas karmuuisuude eestis kade.
Kodanlus arvab, et Kreemi tapmisega
jääb mitmes aastans tööliisklassi organi-
seerimisest sõnu.“²

¹ Pöglmann, H., Järjekordne rüüstamine eestis. J.
Kreem tapetud, Klassivõitlus nr. 43, 1923, lk. 3-4
² Klassivõitlus nr. 53, 1925, lk. 15

Pärast 7. Kreesi tapuist alustas kodanlus järjekordselt suurt ametuuringse kampaaniat. Preteriti sellised tähtsad tegelased nagu 7. Lauristin, Jaan Tamm, kellele üle püti kohut 1924. a. veebruaris ning määrati Tamm 8. aastaks sunnitoole, Lauristina 7. aastaks sunnitoole.¹

Preteruuringse kampaania tagajärjel la-
vustati 1924. a. novembriks veel 149 prot-
sessi.²

Endiselt tõi ajakirjandus andmeid as-
striikide kohta. Juhused näitavad, et
teinunud streigid olid majandusliku re-
loneuga, nõudes majandusliku alusega
parandamist. Nii nõudsid Tartu rätse-
pad palgaaõrgendust,³ Pärnus Fröhlungi
saevski töölised 50% palgaaõrgendust,⁴
Narva linavabriku töölised,⁵ Hõu-Ländla
kalevivabriku töölised⁶ ja Kohtla põlev-
kivikaevanduse töölised 30% palgaaõ-
rgendust.⁷ Palga korratu kättesaamise
pärast alustasid striiki Käpina pa-
perivabriku töölised⁸ ja Vene-Balti laeva-
ehitustehase töölised.⁹

¹ Edasi nr. 47, 25. veebr. 1924

² Edasi nr. 155, 11. juuli 1924

³ Edasi nr. 65, 23. märts 1923

⁴ Edasi nr. 79, 12. apr. 1923

⁵ Edasi nr. 114, 25. mai 1923

⁶ Edasi nr. 126, 6. juuli 1923

⁷ Edasi nr. 182, 17. aug. 1923

⁸ Edasi nr. 70, 27. märts 1924

⁹ Edasi nr. 124, 28. aug. 1924

Samal ajal toimus ka rida poliitilisi streike, kuid ajakirjandus nende kohta andmeid ei toonud.

1924. a. jäudis majanduskriis haripunkti, mis veelgi afendas töölisi võitlel-
le. Kodanlus teostas järjekindlalt rüüstanuist tööloorganisatsioonides.

21. jaan. 1924. a. teostati suurem rüü-
stamine tööloorganisatsioonides, nagu
maaila aru teeriti mitte sada aktiivset
töölist. Tallinnas olvad aru teeritud 65
inimest, Narvas 60, Tartus, Pärnes, Vrejan-
dis - kokku 20 inimest ju.

Februaris 1924. a. aru teeriti Töörahva
ühise Väerinna esindajad Lühikogus.²

Kodanlus leidis kõige tühisemaid
ettevõtteid, et saada aru teerida
töölisi. Nü teatas "Edasi", et 30. juulil
öösel 1924. a. vangistati 30 Tallinna töö-
list ning põhjuseks oli kodanluse kar-
tus, et tööloised võivad korraldada
meelaralduse, kuna oli nõudunud
kõnne aartat I maalemasõja algu-
sest.³

ESP aru teades, et väljapääse
olekorrast võib teha ainult tööloulass:

¹ Edasi nr. 20, 25. jaan. 1924

² Edasi nr. 34, 12. veebr. 1924

³ Edasi nr. 175, 3. aug. 1924

relvastatud ülestõus, asuski selle val-
 mistamiseks. Pärast „149 protsessi“ 1924. a.
 novembris kirjutas kedanlova ajakirjan-
 dus, et nüüd „saati on konnemenisai
 hädaaht õestis lõppenud.“ Kuid tegeli-
 kult see veelgi suurendas töölasklassi
 võitlusvõime ning vüs välja relvastatud
 ülestõusu 1924. a. 1. detsembril.

Näe kogude liidus tunnendasti-
 kelles ajakirjanduses on sellele kauds-
 suurt tähelepanu pööranud. Ühesime-
 seli oli lähenedud mitnest küljest, oli
 antud olukorra käsitleks enne ülestõu-
 su, ülestõusu käik, selle kaotuse pea-
 põhjuste analüüsimine ning lõpuks
 selle ülestõusu vastukaupa tehti maade
 proletariaadile. J. Anvoldilt ilmus aja-
 kirjaga „Klassivõitlus“ järene artikkel
 „Koks mere kaotasime?“ Seda arvult ana-
 lüüsiti 1. det. ülestõusu liivasaamise
 põhjusi ning märkis, et ülestõusu liiva-
 saamist ei saa seletada töölasklassi
 aktiivse puudusega ega sõjaväe
 klassikadruusetusega.² Ja tõi esle rea
 liivasaamise põhjusi, mis oleks järgmised:

1) kogu operatsioonil aluseks oli
 1. det. NSD ajalugu (märkt) lk. 421, Tallinn 1956

2) Anvold, J., Koks mere kaotasime?, Klassivõitlus
 nr. 52, 1925, lk. 3

lagunenise poole." Anvõlt analüüsi
 kaotuse põhjusi, kuid täielikult ta ei
 muutnud need läbi analüüsi ega
 niieista. Näiteks ei puudutanud ta
 üldse talurahva küsimust 1. detsemberi
 rehvastatuse ülestõuse ajal.

Ülestõus teatas tugevat vastuka
 rahvusvahelises ulatuses ning selle kohta
 kirjutati: „Eesti 1. detsemberi sündmused
 sünnitasid rahvusvahelises ulatuses vastu-
 kaja, mis palju laienele ja sügavamale
 kostis, kui seda sündmuste eniste pla-
 tuse järele võis arvata“²

1. detsemberi ülestõusust osavõõtjatele
 sai kodanuse poolt osaks halastamatu
 terror. Paljud põlised tapeti, paljud hei-
 deti vanglasse. Üldiselt vähe kirjutati
 ajakirjanduses ülestõusustest, mis
 järgusid 1. detsemberi ülestõusule 1924. a.

„Edasi“ kirjutati 1925. a. märtsis: „Eesti
 võimused on praegu kobedasti ane-
 tsi 1. detsemberi mässajate varjajate piird-
 misega.“³ Väi jällegi augustis 1925. a. kata-
 ti „Edasis“, et Tallinnas on 1. detsemberi
 ülestõusust osavõõtjate suoni ülesloodma-

ta „staap“ avalikuks teinud. Niiid on

¹ Anvõlt, 7. märtsi mere kaetamine?, Klassivõitlus nr. 52,
 lk. 10, 1925

² Klassivõitlus nr. 48, 1924/25, lk. 6

³ Edasi nr. 68, 25. märtsil 1925

aretuvised rida inimesi - Jutou Saar,
Nassili all, Yulie Baumann jt.¹

Pärast 1. detsembri revolutsioonilise
foosuse verist mahavõimist muutis so-
daalus ajutiselt oma olukorda stabiili-
serrida nii majanduslikult kui ka poliit-
tiliselt, mis kestis kuni 1929. aastani. See
kodaaluse verine terror aga andis föö-
lislükkumisele ajutiselt raske löögi. Fre-
hühingud alid purustatud, nende kes-
kused sulatud. Palju äärmisest rask-
kest oli reast välja langenud ning so-
daalus pidevalt püüdis juhtivaid tege-
lasi hävitada. Nii teinuks 1925. a. „77
protsess, kellede hulgas oli ka väljapaistev
revolutsionäär Hans Heidemann, kes mu-
na mõisteti, ülejäänud mõisteti puna-
ajalisele vangistusele.²

Naatamata kodaaluse terrorile
päevast 1. detsembri älestõusu, et muut-
ned ta täielikult lammutada föölis-
lõkkumist. Ka stabilisatsioonist tei-
nus rida streike. Hakkajanduse and-
mete järgi teinuks streigid 1925. a.
Mairi keemiateses³ ja Narvas austria-
selt „Silva“ lauavabrikus.⁴ Üks suuremaid

¹ Edasi nr. 188, 20. aug. 1925

² Edasi nr. 150, 4. juuli 1925

³ Edasi nr. 111, 19. mai 1925

⁴ Edasi nr. 187, 19. aug. 1925

streike sel aastal oli Vene-Balti laeva-ehitustehases, kus streik algas oktoobris ja kestis vahelaegadega kuni detsembrini.¹ 1926. a. puhkes streik veebruaris Tallinnas Kõpli kraanid², aasta lõpus puhkes streik Rõpna paberivabrikus,³ mis vahepeal vaibus, kuid 1927. a. veebruaris puhkes uue järga.⁴

Kõik need ulpoel mainitud streigid olid majandusloked ja enamasti oli põhjuseks tööpalgade korratu väljamaksmine ettevõtjate poolt. Mõnikord protesteeriti ka ületunnitöö vastu.

Esines juhte, kus töölised nõudsid ka palgakõrgendust. Näiteks Lutheri paberivabriku töölised nõudsid 40% palgakõrgendust.⁵

Mõnel juhul tuli ettevõtjatel isegi politsei ja kaitseväelastega töölisi tööle sundida. Nü teinuks see Vene-Balti tehases 1925. a. novembris.⁶

1928. a. I peal oli suurimaks streigiks ühemaailmase tüüritöölise streik, mis lõppes täieliku kaotusega töölistele.

Samaal aastal teinuks ka kätsepate streik

1 Edasi nr. 246, 28. okt. 1925, nr. 263, 14. nov. 1925, nr. 236,

2 Edasi nr. 35, 12. veebr. 1926

25. detš. 1925

3 Edasi nr. 152, 3. detš. 1926

4 Edasi nr. 17, 1. märts 1927

5 Klassivõitlus nr. 56, 1925, lk. 14

6 Edasi nr. 263, 14. nov. 1925

nis lõppes streikijate võiduga.¹ 1929. a. 27. mail esinesid Türi paberivabriku lakk-
sevad palgakõrgenduse nõudmisega, nõu-
des 35 senti tünd. juhul kui ettevõtte
ei nõustu sellega, ei hakka nad tööle.²

Ajakirjanduses oli toodud järgaone
tabel streikide ja nendeist osavõtjate kohta:

Aastad	streikide arv	osavõtjate arv
1921	53	5156
1922	29	5263
1923	35	3492
1924	16	1568
1925	16	904
1926	14	525
1927	5	218

Tabelist nähtub, et nüü hästi strei-
kide kui ka nendeist osavõtjate arv aasta
aastalt vähenes ja langus järgaas just
peale 1. detsemberi ülestõuse mahasuru-
mist. Põhjuse, miks teinud langus, ei
analüüsita ajakirjanduses.

Stabilsaatsvaniaastal oli EKP
tähtsaks ülesandeks ajü lükkumise taas-
tamine, mis oli purustava. koabi saa-
med. EKP töö tulemusena toimuski üle-
maaline ametiühingu konverents 1929.

¹ Rästas, O., Töölisklassi sõtkuord ja palgavõistlus
Eestis, klassivõistlus nr. 28-29, alg.-sept. 1928, lk. 30-
2 samas, lk. 32

² edelast nr. 12, 4. juuni 1929

nõudust võttis asja 43 organisatsioonist esindajad.¹

ESKP tuli ära kasutada igat võimalust, et ühendada illegaalset tööd legaalse tööga. Selles asjas saavutas ta no edu, suurenes mõju laialdelt massidelt. Seda näitasid kasvõi 3 Riigikogu valimised. Oli alused elavane osavõtt kui terve riigikogu valimistest ning oli toimunud talurahva, uskätt kehvamate ja kesktalupoegade seas kommunistliku partei mõju suurenenine.

Ajuti stabilisatsiooniaastail tugevnes kodanliku äesti majanduslik olukord ja sellega koos paranes kodlasti kätud määralt ka tööraha majanduslik olukord. Ühild ajakirjanduse andmete põhjal ei saa meidugi selist järeldust teha, kuna saadud andmed näitasid ainult tööpuuduse suurenenimist, elukalliduse tõusu, ning töötugisumuste halvenemist. Elukallidus elevat 1924.a. - 1928.a. 1 pooleini tõusnud 50%, tööliste palgad aga: metallitöölistel - 8-10%, tekstiilitöölistel - 6,3%, toidu- ja maitsaarnete töölistel - 5%². See katar tõus oli tingitud stabilisatsioonist.

¹ Kästas, O., Ametiühingu nõuanded äestis, Klassivõitlus nr. 84-85, juuni-juuli, 1927, lk. 25
² Kästas, O., Töölisklassi seisundid ja palgavõitlus äestis, Klassivõitlus nr. 98-99, aug.-sept, 1928, lk. 24

ni ajajärgust, aga ajakirjanduses sellest
järeldused ei lehted.

Sega võib äelda, et kapitalismi
ajutise stabilisatsiooniga aastal teuratsa-
tsioonit mõõna ajajärgk töölisliikumises,
kuigi kodanlus teda täieliselt ei suut-
nud lüüa.

1929.-1933.a. tuli kodanlusele sestil
kannatada majanduskriisi raskusi, mis
andis end valusalt tunda nii töös-
tuses kui ka põllumajanduses. Kodan-
lusele tuli otsida väljapääsu teinud
alusestest ning kõige paremat teed
selleks nägi ta fašistliku diktatuuri
kehtestamises. Ajalehes „Edasi“ kirjutati:
„Sellest alusestest otsib kodanlus välja-
pääsuteed. Aruamest väljapääsu. Näeb
kodanlus kõige lähemas pealtun-
gis tööliklassile ning usgu töörahvale,
palgataöliste ja külaelavikute elat-
määra allasurumises ja kõige netisau-
mas kurnamises, fašistliku diktatuuri
maksmapaneus ja jätkuvas vabarügi
müümises väliskapitalile.“

Sellele taatamata ei suutnud kodan-
luse teinud takistada töölisliikumise

¹ Edasi nr. 78, 18. juuni 1931

tõusu majanduskriisi aastail. EKP pea-
ülesandeks jäi kutsuda töörahva kului
valvusele ja võitlelele fašismiahu vas-
tu, mis rga päevaga lähenes.

Tõuses kriisi raskustega halvenes
ka tunduvalt tööliste olukord nii loma-
nas kui ka maal. Paljud tööstused sul-
gesid oma ukseid ja heitsid sajad töö-
lised tänavale. Selle tagajärjel suurenes
järsult töökete reurvaru. 16. sept. 1932
oli registreeritud töötuid järgmistes
kohtades: Tallinnas - 2404, Tartus - 678,
Narvas - 483, Pärnus - 373, Valgas - 430,
Paides - 90, Võrumel - 21.¹

Sageli oli tööliste rallaandamise põh-
juseks ka töövähemus, kuna vähenes kl-
linuste arv välismaalt. Nii näitaks 1932.a.
aprillis rallaandati Narvas Kreenhelms
150 töölisi, kuna püüdisid küllalda-
sed kelinused tööle.

Töötatöölised korraldasid ka
nullevaldusi. Nii korraldasid 1930.a.
novembris Tallinna töökud võimusa
nulleavalduse rong teigi kattu rsegi Tõsu-
peale tungida, mis unidugi ei õnnestu-
nud. Rida nulleavaldusest esavõttard

¹ Idasi nr. 222, 8. ent. 1932

² Klassivõitlus nr. 143-144, 1932, lk. 53

anti kohtu alla.¹ 11. jaanuaril 1932. a. korraldasid Pärnu töötud suurema ühelaualduse, saatsid usadafad lüua-valitseja juurde ja nõudsid laiemas ulatuses tööandust.²

Peale vallandamise toimus pidev palgade kärpimine ettevõtete poolt. See põhjustas ka sel perioodil rea strike. Nagu ulmistel aastatel. Häärijanduse andmete järgi toimus 1931. a. rida strike nagu Valgas rätsepate strike,³ Narvas Kreenhelmi ehitustöölise strike,⁴ Tartu rätsepate strike,⁵ ja Tartu mükitöölise strike.⁶ Häägi nende strike põhjuseks oli palganõuimine, võitlus palganormide alandamise vastu.

1932. a. toimus saunuti rida majandusliku iseloomuga strike. Strikeid Narva lüuaakrome töölised, kellede palga etustas vabrike valitus 25% võrra alandada.⁷ Tallinnas strikeid restorani teenofad. Selle strike mahasunniseks hakati töölisi vallandama.⁸ Üldiselt saavetas strike liikumine 1932. a. raints suure ulatusel, mida näitab

¹ Edast nr. 3, 8. jaan. 1931

² Edast nr. 14, 17. jaan. 1932

³ Klassivõitlus nr. 135-136, 1931, lu. 69

⁴ Klassivõitlus nr. 133-134, 1931, lu. 47

⁵ Saunaj, lu. 45

⁶ Klassivõitlus nr. 133-134, 1931, lu. 46

⁷ Edast nr. 14, 17. jaan. 1932

⁸ Klassivõitlus nr. 143-144, 1932, lu. 74

järgmine tabel:

astad	streikide arv	osavõtjate arv
1928	5	1098
1929	16	1915
1930	7	154
1931	8	1540
1932	20	5210

1932. a. streigid olid saanud majanduslike iseloomuga, peale Narva lõnavaabriku streigi, kus võeti meistri vallandamisest, kes töölistega väga nutukult ümber käis.² Streigid olid sihitud palgade alandamise ja tööt vallandamiste vastu ning palgade maksimata jätmise vastu.

1933. a. kohta on ajakirjanduses väga vähe andmeid streigivõitluse kohta. On teadud ainult teada selle kohta et Tartu koohtenijad kavatsesid streiki alustada, kuna palgu vähendati 30-60%³

Majanduskriisi aastail piüdis kodanlus hävitada kommunistlike parteid kui fašismivastaste jõudude aragardi. 13. märtsil 1930. a. määrati Tallinnas EKP KK liige Johannes Jürna.⁴ Peale selle tuli paljudel töölistel istuda vanglates

¹ 8. plas, 1932. a. streigivõitluse õppetunnid eestis, Klassivõitlus nr. 154, 1933, lk. 21

² samas

³ Klassivõitlus nr. 188, 1933, lk. 20

⁴ Eesti NSV ajalugu (makett), lk. 442, Tallinn 1956

või alla alalise tagastamise hirmus.
„Edasis“ kirjutati: „Sheie vauglates no-
danlokes ästis istub praegu 3320 vaugi,
seda arvu võib võtta kuuks. Prae-
gu seisab üleriikliselt tagastitarvete
isikute ninexirpis 1500 inimest“.

Quid saatauata kodauluse massi-
lile provokatsioonile, tugendas EKP oma
organisatsioonine ja nende tegelust fais-
nitarvates võitluses.

1930-a. aprillis toimus EKP aprelli-
plenum, kus said loogjaliseks parem-
poolesele demendid partei ridades. Pare-
poolese kallaku baasiks oli just väike-
kodauluse elementide sattumine tööer-
klassi ridadesse. „Klassivõitluses“ ilmus
L. Loo ringi sulest artikkel pealkirjaga
„Parempoolest kallakust EKP-s.“¹ Ja
märkis, et parempoolest võgu tehti
kõige enam 1928, 1929 ja osalt ka 1930a.²
Parempooleste liidrite esotsas oli tolle-
aegne illegaalne parteibüroo, milline
eitas koninteraal revolutsioonilist tak-
tikat rongi proovimiseks organiseerida
töölise majanduslikku ja poliitilist
võitlust.³

¹ Edasi nr. 85 4. aug. 1930

² Loo ringi L., Parempoolest kallakust EKP-s, Klassi-
võitlus nr. 127-128, jaan.-vebr. 1931, lk. 17

³ sama, lk. 19

1931. a. teinud EK P veebruaripöörde-
kus juhiti tähelepanu asjaolule, et tuleb
pidada võitlust otustavalt „pahempoolse“
kallaku vastu partei ridades. Ka „pahem-
poolse“ kallaku kohta, ta võtade kohta
ilmus ajakirjas „Klassivõitlus“ L. Leeringi
sellest põlve artikkel: „Pahempoolsest
kallakust eestimees Kommunistlikus
Parteis“. Ta märkis, et väinudandlone
alluste valguvine tööliklassi rong te-
ma partei ridadesse ja nende alluste
pealesurumise toob enesega kaasa ka
„pahempoolsed“ võimused.“

Leering täiesti äiti tõi esle sead,
mis esinesid „pahempoolsetel“ saktantidel.
Nad abahondasid riiside halvavat mõ-
ju töölikkonnale. Panuti asusid „pa-
hempoolsed“ Tööraha ühise täiendava
vitamise ja rgaoruvimise seisukohale.
Nad lütsid, et ainult vauglas ja põran-
da all võib tööliklass veel tegutseda,
kuid minged võimalused legaalses te-
gevuses pole. Seega oleks pidanud tööli-
klass lahti ütlenema rgaugustest legal-
sete võitlusvorme kasutamise (streikide
organiseerimine lonnas ja maal rgauguste
Leering, L., „Pahempoolsest“ kallakust eestimees
Kommunistlikus Parteis, Klassivõitlus nr. 129-130,
märts-aprill 1931, lk. 36

võitluskomiteede loomisest jne) ning täielikult valdama massidest."

Väideldes parempoolsete ja "pahempoolsete" kallakute vastu parteiorganisatsioonides, tegeldas EKP eesti töötajate ühisraadet.

1932.a. avaldas EKP HK manifesti, milles mõisteti heureka pahempoolsed read maakuusimuses aastail 1918-1919.a. Manifest toodi ära ka ajakirjas "Klassivõitlus" ssergudel. Manifestis öeldi, et talerõikus ei lase tööliste ja talurahva valitsus kindelda seda suurt rüga, mida tegi Eesti Tööraha Kommuun 1918.-1919.a. ja mis seisis selles, et Tööraha Kommuun ei jaganud põllutöölistele ning talurahva kehvale koolidele vastavat osa mõisnike ja küba suvukodanlaste maid, ei kuulutanud selgelt ja kindlalt, et rehvikute ja kesknõukude maasumandus puutumata jääb, ei andnud otsustavat vastulööki üksikutele lennolone talurahva poliitika meoautustele ning üksikutele kaitsele välja kuulutada talupoegade sennudelikku kommuuni ühendamisest.²

¹ Leering, L., "Pahempoolset" kallakut äestimaa sennudelikus Partes, Klassivõitlus nr. 129-130, märts-aprill 1931, lk. 56

² äestimaa EKP manifest, Klassivõitlus 141-142, märts-aprill, 1932, lk. 5-6

1933. a. märtsi-ja mainuus ilmuised
EKP üleskutsed, milles näidati, kuidas
organiseerida ühisronnet.¹ Sparijandu-
ses pole aga selle kohta ilmunud tea-
teid ega sõnavõtte. Tuntu ei ole too-
dud noored teaterd, millest mõju
avaldasid need üleskutsed töörahvale
nii linnas kui maal.

Kümnase väinakuuleni püüdis
töölisklass võidelda fašistliku diktatuuri
kehtestamise vastu. Seda näitas asjaolu,
et 1934. a. jaanuaris toimunud valla-
valinogude valimised. EKP avaldas sel
pühel üleskute, mis oli ära toodud
afarija „Klassivõitlus“ verqudel. Üles-
kutes märgiti, et eesti töörahval tuleb
nõnna lonna ja vallavalinogude va-
lonistele silmapilgul, mil kodanuse
näijapealekung töörahvale võti suure
ulatusel on võtnud, mil kodanlus sel-
leks, et oma kriisi ja töölisklassi
revolutsioonilise võitluse tõtte kõikumaa
lõõned võinud wadlustamiseks päeva-
keeda seab avaliku verose fašistliku
diktatuuri. Ners tungimustes tuleb töö-
rahval valimistest esa võtta sellus,
¹ Eesti NSV ajalugu (varett), lk. 444, Tallinn 1986

et valimisvõitlust ära kasutada oma jõudude koondamiseks ja võitluseks kodanuse pealtnägi, fašistlike doktatuuri maasmaapaneku ja kasvava sõja hädasitu vastu. Üleskutses ilid ära teodud ka töörahva programmilised nõuded, millest esitati valimisel- ses kampaanias.

Kõigest hoolimata õnnestus Eesti kodanusel 1934. a. lõpuks kehtima panna fašistlike doktatuuri. Kuid ka see ei muutnud murda tööliklassi võitlustahet ega muuta neid kuulekaks ja vaikivaks ajaks. Kõos reaktiivse suure nõvenemisega tugevnes kommunistlike partei poolt juhitava tööliklassi vastupanu, laienesid ta sidened rahva terve demokraatlike jõududega, valmisid ultrajõuused kodanlike - natsionalistlike doktatuuri kukutamiseks.

Ajalikes „Edasi“ kirjutati: „Kodan- lohes ästis valitsev terror ei suuda ükski suuda täiesti maha tööliste võitlust oma elukorra parandamise, eigeniini elamisvõimaluste alahoidmisest

¹ EKP üleskutses suvalistuste valimisteks, klassivõitlus nr. 1, jaan. 1934, lk. 42-43

² Edasi nr. 71, 23. mai 1934

õadiseid keitsid edasi tööliste strei-
gid ja nõudmised olukorra paranda-
miseks. Hakerijanduse andmete järgi
esitasid 1934.a. töölisel mitu korda
palganõrgenduse nõudmist, ähvardades
isegi streigiga. Pärnu sadama vööri-
mehed esitasid palganõrgenduse nõud-
mist, kuna aga ettevõtjad ei taata-
nud, et nad sellega nõus on, siis ähvar-
dasid vöörimehed streigiga.¹ 22. mail
1934.a. pidasid Narva kongepad üld-
koosoleku, kus töötati välja palganõr-
genduse nõudmise üksikasjalone kava.²
Lanuasuguste nõudmistega esinesid na
Tartu kongepad.³ 20% palganõrgen-
duse nõudmisega esinesid veel Jämsa-
kandi tehaste töölisel.⁴

1935.a. oli märgata revolutsioonilise
lõkumise tõusu. „Edasis“ märgiti, et
polnud õiged fašistliku kodanuse dema-
gogilised seltused, et fašistliku korra
juures õstis streigid kaovad, on eluga
endaga paljastatud. Streigilõkumise
seuereneb ja ei mõngimeguene fašistlik
terror ei suuda lämmatada palga-
võitlust, ei suuda hävitada töölis-

¹ Edasi nr. 108, 6. aug. 1934
² Edasi nr. 71, 23. mai 1934
³ samaas
⁴ Edasi nr. 45, 20. aug. 1934.

lõkumist.¹

Aprillis 1935. a. teinud Tartu naha-
 tööliste koosolek, kus otsustati, et 2. mail
 alustada streiki, kuna ettevõtte pole
 nõustunud seni esitatud nõudmus-
 tega palganeeride kõrgendamise ja
 kollektiivlepingu sõlmimisega.² Pärast
 kahe nädalase streigi kestuse Võljam-
 di kongressidel teatas „Edasi“, et seni
 pole raskel saavutatud konkreetset
 ettevõtjatega töötase normide suhtes.³
 Mõned streigid lõppesid ka tööliste asu-
 lise võiduga. Näiteks teinud 15.-18. mai-
 ni Narva kongresside streik. Streigi
 tulemusena said ettevõtte nõus
 tähtsa töötase nõugete alla
 kirjutama kollektiivlepingule.⁴ Palga-
 kõrgendust ja kollektiivlepingu sõlmi-
 mist nõudsid ka Rakvere näitsepääd⁵
 ja Tallinna näitsepääd.⁶

Juunis 1935 puhkes Lindi kalvi-
 vabrikus üldstreik, streikis 912 töölise.
 Nagu ametivõimud teatasid, ei olevat
 streigil mingit poliitilist releevõim, vaid
 baseeruvat täielikult puhtmajandus-
 lisele alusprobleemile.⁷

¹ Edasi nr. 59, 30. apr. 1935

² Edasi nr. 59, 30. apr. 1935

³ Edasi nr. 66, 16. mai 1935

⁴ Edasi nr. 69, 22. mai 1935 nr. 70, 24. mai 1935

⁵ Edasi nr. 69, 22. mai 1935

⁶ sama as

⁷ Edasi nr. 84, 22. juunis 1935

juulis streikis Tallinnas 400 maalik, nõudes töötase tõstmist ja kollektiivlepingu sõlmimist.¹ Septembris nõudsid Tallinnas 200 tüdrukut 8 tunnise tööpäeva maksmapanemist, töötase kõrgendamist, kollektiivlepingu sõlmimist.²

Tallinna sadamatöölised esitasid regi sellise nõudmise, et neil lubatakse asutada sadamatöölise haiglas.³ Mõlised etid selle esitatud nõudmise tulemused, ei ole ajakirjanduses avaldatud.

Mitte aruult vabaduses viibivatele tööliste ei suurendanud fašistliku doktrineerimise suurt, vaid ka vangla režiimi muutus karmimaks. Nii kehtestati 1. veebruarist 1935. a. uus karistussüsteemi poliitiliste vangide jaoks. Vastuseks sellele korraldasid poliitvangid 12.-19. märtsini nälgastreiki,⁴ esitades terve rea nõudmisi sel puhul nagu uue karistussüsteemi lõpetamist, tödusõnne tõstmist, kirjanduse ja ajakirjanduse vabanduse jne.⁵

1936. a. kohta on ajakirjanduses teadud minimaalselt aadmeid streigist -

¹ Edasi nr. 59, 22. juuli 1935

² Edasi nr. 133, 30. sept. 1935

³ Edasi nr. 62, 22. mai 1935

⁴ Edasi nr. 93, 10. juuli 1935

⁵ Edasi nr. 65, 14. mai 1935

võitleuse kohta. On teatud teatud ai-
 nult Tartu müüritööliste streigist 23.
 juulil¹ ning pöördumise korralduse eesti
 põlevkivi tööstuses, kus töölised nõud-
 sid palgakõrgendust ning kollektiivse-
 pangute sõlmimist.²

Midagi pole aga afanijaaduses
 mainitud laialdasest tekstiiltööliste
 streigist 1936.a., mis sai alguse Siidi
 kalurivabrikust, saunuti ka samal
 aastal toimunud põlevkivi töölise
 streigist üle 1000 osavõtjaga.³

Peale streigivõitleuse tõi afanija-
 pandus üsni suure andmed ka töö-
 liste olukorra halvenemise kohta.
 Nii näitaks on teatud andmed selle
 kohta, et vähenes üldine tööliste
 maksimaalne palgaseisund muu- ja
 tekstiil tööstuses. 1930.a. oli see üldseisund
 21,8 rubla kuus, 1934.a. 19 rubla
 kuus.⁴

Teatud selle kohta, millest muu-
 kus olid maal pärast fašistliku
 diktatuuri kehtestamist püüdnud
 täielikult.

¹ Edasi nr. 104, 2. aug. 1936
² Edasi nr. 115, 24. aug. 1936
³ Eesti NSV ajalugu (manuett) lk. 459, Tallinn 1986
⁴ Edasi nr. 136, 6. okt. 1935

Naadeldes ulpool käsitletud ma-
terjali, näeme, et Nõukogude Liidus
ilmunud ustikuselises ajakirjanduses
teodi päris palju andmeid revo-
lutsioonilise võitluse kohta kodan-
lukes ästis, kuid seda aruult planei-
selt töölisliikumise kohta, just töös-
tus tööliste kohta, nende struktuurilise
kohta. Kuidas toimis võitlus maa-
töölise hulgas, jääb varju. Samuti
on vähe näidatud ajakirjanduse
veergudel EKP uue juhtiva jõu te-
gevust ästi töölisliikumises. Samuti
esineb ka teatud puudusi esitatud
materjalil, ta annab aruult ühe-
peelse hinnangu kodanlukes ästi
olukorrale ja aruult negatiivse.

III

Kodanliku Eesti kultuuri
küsimuste käsitleks Nõukogude
Liides ilmunud esteetiliselt
ajakirjanduse järgis

Eesti kodanlus, selles alalises hirmus
,kommunismischi" es, püüdos kõigi abinõu-
dega kindlustada oma riigijärgaati, sõja-
väge, politseid, „kaitselekti“ jne. Selle kõrval
onistas kodanlus suurt tähelepanu rahva-
hulkaide ideoloogilisele kasvatamisele, oo-
litseva klassi ideoloogia propageerimisele.
Oma ideoloogia levitamiseks rakendas ta
kõiki abinõusid - kooli, ajakirjandust, raa-
diot, kirjandust, kunsti, teadust jne. Kuid
kõigeli sellele vaatamata ei suutnud ko-
danlus lämmatada temale vaenulikke
ideoloogiaid juurteni.

Nõukogude Liides ilmunud esti-
kultuuri ajakirjanduses onistati kaevos palju
tähelepanu kodanliku Eesti kultuuri küsi-
miste valgustamisele majandusküsimuste
ja klassivõitluse nõrval. Kõrveti valitseva

kodanliku kultuuriga eksistents ja arenes ka ühtki rahva progressiivne kultuur, s. f., et elid alevias demokraatliku ja sotsia-
listliku kultuuri elementid, mis on alati alevias kodanliku rahvuse rahvuslikus kultuuris. Kodanliku ühiskultuuri küst-
miste vaatlemisel peatuti ajalehtedes ja ajakirjades kahele põhivõltsel küsimusel: hariduselu ja kirjanduse puudutavad probleemid.

Kodanliku ühiskultuuri hariduselu puudutavad küsimused leidid käsitlimest pe-
niseet ajalehe "õdasi" veergudel. Küsimus valgustamisel näidati ära, millised on õppimistingimused, kellele on üldse võima-
lok koolis õppida, kuidas suhtutakse õpi-
lastesse ja õpetajatesse jne.

Vaadeldes õppimistingimusi, tõi ajaleht teateid väga viletsate õppimistingimuste kohta kodanliku doktatuuri algpäävil ja ka hiljem.

Ajaleht "õdasi" tsiteeris "Lõja", kus närgiti, et Pärnemaal algkoolid alla või-
matu viletsas seisukorras. Paljudes koolides on võimatu töötada, puuduvad kooli-
õpetajate elamisruumid; valdadel pole neid raha puudusel võimalko parau-
dada. Oodatavat küllikku laenu, kuid
uda ei tule.

'õdasi' nr. 72, 31. 03. 1923

Sanuti märgiti, et paljud koolimajad
asuvad väga viltsates ruumides, need sa-
geli enne koolitöö algust on veel remon-
tneata, puudub kütte.

Sellest võib järeldada, et õppinustingi-
nused kodanliku demokraatia ajal olid
peaaegu võimatud töötamiseks. Siin on
süüsi riindud riisimise käsitlemisel
äärnusse. Tegelikult tuleks silmas pida-
da järgmist asjaolu. Nüülest pärast ok-
toobrirevolutsiooni võite leida siin
nagu teistegi Nõukogude Venemaal
rahvospärrondades soodsad tingimused
rahvusliku kultuuri arendamiseks. Nõu-
kogude võimude kummitamisega küll tub-
listi kitsnes nende tingimuste mõju,
meid täielikult neid loovideerida ei suu-
detud ning separest olid süüsi kodan-
luse võimude perioodil soodsamad tra-
gimused hariduse arendamiseks võrre-
des tsaarivalitsuse aegadega.

Kodanlus pärast võimude tulekut
kehutas rahvahariduse aluseks ühtluskooli
ja selle esimeses astmes rahvusliku ema-
kulle niaksuta ning ümõpetuseta algkooli.
Kuid tegelikult ei suutnud keel täieli-
kult vabaneda uue mõjust, millele valitsus
kõigiti kaasa aitas. Istis olevat küll kua-

lik kool, kuid see ei tähendavat, et tal midagi uuega tehenist pole.

Nii näiteks 1922.a. 31. okt. vabastati luteriusulised õpilased ja õpetajad täiesti, kuna see päev pidi olema "uuspuhastuspäev". Juba 1923.a. läks asi nii kaugelt, et kehtestati seadus uueõpetuse õpetamise kohta koolides.² Uueõpetuse seaduse kehtendamise võitles aktiivselt kommunistlike partei. 1930.a. kehtestati 4-klassiline kooli-kehtetus, kuid järelvalvet selle täitmisele ei teostatud.

Uuendatud haridust ei saanud suurendada laiad rahvamassid ning selle peapõhjuseks oli nende vaesus. Paljudel puudus vajalik rahaseisund, et oma last kooli panna. 1922.a. kehtestati Lääne- ja Põhja-Eesti vallas kooli-kehtetuse laste lugemist ning see selgus, et vallas oli 97 kooli-kehtetuse last, kuid koolis käis neist ainult 43.³ Riigi ja enavalitsuste poolt antavad summad vaesematele lastele olid väga väikesed üldise hariduse vajadusteks raha andmine tekitas valitsevale klassile pahameelt.

Hallparunite ajalehes "Lõuna", mida "Edasi" hõlmas, tehasse suurt kibutustööd

¹Edasi nr. 233, 21. okt. 1922

²Edasi nr. 182, 18. aug. 1923

³Edasi nr. 249, 11. nov. 1922

hariduse vastu. „Laja“ näitas, et Tartu maakonna valitsusel koolide ülevõltpidamiseks ligi 2,5 miljoni marka tulevat raha ei võeta välja anda, kui tal üldse sisse-tulekuid on ning et mõnes maakonnas 80% kogu väljaminekust võtavad koolid endale. See elevat ju lausa võimatu!

Üliskoolide kohta ei oleud andmeid ajakirjanduses toodud.

Kõrgema hariduse allikaks kodanlikes ästis oli Tartu ülikool, Tallinna Tehnika ülikool jne. Kuid töötava noorsoo kõrgema hariduse saamist piirdes kodanlikes sagiti takistada, uskätt aga õppemaksu pideva tõstmisega. „Edasis“ kirjutati 1921. aastal: „Tartu ülikoolis on õppemaksu etteantud tõsta uuest aastast 5000 margani aastas. Ästis kodanlikes, ta haritud sja-hõnged kardavad haridust, kardavad haritlaste võitlust. Sellepärast riu ette, enne kui hõja on.“² Mõnikord pöördusid üliõpilased palvega rektori poole vabastada õppemaksust. „Edasis“ oli toodud üks rektori vastus sel puhul: „Mõis te õpiti, kui te õppemaksu mansta ei suuda, mis te kipute ülikooli, kui teil raha

¹Edasi nr. 258, 14. det. 1921

²Edasi nr. 257, 13. det. 1921

ei ole".¹ Õppemaksu niitajamuse püüdist
on palju üliõpilasi isegi Tartu ülikoolist
väljaheidetud.²

Kuni 1926. a. teinud üliõpilaste arv
tõus. 1922. a. oli 3400, siis 1926. a. oli 4726
üliõpilast.³ Järgnevat aastat oli see tugev
langustendents, mida näitavad järgmised
arvud:

1927. a.	oli üliõpilaste arv	4258
1928. a.		4043
1929. a.		3713
1930. a.		3495
1931. a.		3395
1932. a.		3057
1933. a.		2842

See teinud langus ligi 40%.⁴

Pärast 1. det. ülestõusu 1924. a. muutus
ka hariduspoliitika üha enam rahva-
vaenulikuks. sees reaktorseni üldise
pealtungiga. lisaks kõrgel õppemaksule,
milletohtu pääses vähe töörahva lapsi
keskooli, astuti nüüd keskoolide võrgu
koondamiselle. Tihti teinud koolide sulge-
mine kokkuvõtte tähe all.⁵ Sees sellega
vähenes koolis käivate laste arv.

¹ Edasi nr. 36, 22. okt. 1927

² Edasi nr. 119, 28. mai 1925

³ Edasi nr. 50, 26. juuni 1928

⁴ Pöögelmann, H., millest kõneleb avalik hääl eestis,
Klassivõitlus nr. 12, det. 1934, lk. 15

⁵ Klassivõitlus nr. 158, nov. 1933, lk. 21.

1922/23. õ/a. oli 9 elaniku kohta 1 õpilane,
1926/27. õ/a. aga juba 11 elaniku kohta 1 õpi-
lane. Koolide sulgemise tõttu olvad mõnel
peel kuni 10% koolikohustustlike lapsi
jäänud väja inimkerjast.¹

Koolivõrgu koondamine halvendas
ka õpetajate olukorda, suurendades nende
keskel tööpuudust, kuna koolide sulgemis-
ega paratamatult paljud õpetajad heideti
tänavale. Selles hariduskulude vähenemise-
ga vähendati nende õpetajate palke,
kellel õnnestus jääda tööle, peamiselt
seda just nea algkoolides.

Olukorda halvendas veelgi tekkinud
majanduskriis 1929.-1933.a. ning fašistliku
diktatuuri rehtinapanek. Niiud oli tekki-
nud pävakorrald küsimus haritlaste
„üleprodukttsiooni“ betis. Haritlaste töö-
puudus muutus päris tavaliseks teemaks.
Ajakirjas „Lüde“ kirjutati: „beti noorsugu
pöib sügavat kriisi, mis sellest tingitud on,
et ülikooli ja keskkooli lõpetajatel mingisuguseid
väljavaatid ei ole. Kodanusele pole
neile enam tööd anda, kuna endisest
tööstusest on jäänud varemed, kaubandus
läheb tagurpidi, põllumajanduses
mingit teisu pole. Aretused ja ettevõtted

¹ Klassivõitlus nr. 158, nov. 1933, lk. 21

on anutrikega ülekoormatud."

Selleks, et kasvatada noorsugu, surnud
tulevasi järeltulijaid kodanlike natsiona-
lismi, klerikalismi ja militarismi vaimus,
pidas kodanlus rangit järelvalvet nii
õpilaste kui õpetajate üle nende poliiti-
liste vaadete pärast. Suurt pahameelt
tekitas asjaselu, et ka uua koolides kom-
munisti maad võttis, nagu kirjutatakse
"Edasis". Mõnes koolis on laulnud isegi
internatsionaali ning Venel revolutsiooni
aastapäeva pühitsevad punaste lippudega,
V. Liingissepa surma puhul olud koolis
leinapäev mustade loppudega.² Haridus-
ministeeriumi üheks ülesandeks oli õpeta-
jate ja õpilaste poliitilise tegevuse üle jä-
relvalve pidamine, mida teostati no välgas-
peal' koolis.

Vaatamata karnile järelvalvele oli
mõnagi õpilasi ja üliõpilasi, kes olid mee-
lestatud vaenukult valitevale uurrale.
1922. a. organiseerisid kommunistlased üli-
õpilased sotsiaal-filosoofide üliõpilaste
selti, mis tegles peamiselt teadusliku
tööga. Ajaleht "Edasi" tsiteeris "Vaba Maa",
kus teatati, et 22. sept. 1925. a. oli Tartu

¹ Säde nr. 7, 27. apr. 1929

² Edasi nr. 167, 3. aug. 1922

sõjaringkonna kohtus arutusel rea kommunistlike üliõpilaste süüasi, kes olid organiseerinud seltsil mainitud ainega ühingu. Ühingu sellest wangi liikmed aretusele ja mõisteti mitmeks aastaks wangi.¹

Haridusministri määruse järgi ei tohtinud neile õpilastele isegi tunnustusi kätte anda, mida poliitiliseks kahtluseks peeti.² Õpetajaid, kes ei aland küllalt ustavad teoorid kodanusele, võidi ametist vallaandada. „Edasis“ kirjutati, et Võru vallas vallaandati üks õpetaja sellepärast, et ta seaduslikult ei registreeritud tööliste ühisesse liikmeks.³

Seos fasislikku doktrineri kehtestamisega hakati kooli elu militariseerima ja fasiseerima. Üheks esimeseks sammuks selles suunas oli kooli reformi kehtestamine vastavalt fasisuile hevidele.⁴

Juba 1927. a. nagu „Edasis“ kirjutati, aretasid Eesti haridus- ja sõjamineister ning kondralstaap seaduse ettepaneku selle kohta, et sõjalist õppust koolidesse viia.⁵

¹ Edasi nr. 216, 27. okt. 1925

² Edasi nr. 164, 25. juuli 1923

³ Edasi nr. 216, 1. okt. 1922

⁴ Edasi nr. 104, 2. aug. 1936

⁵ Edasi nr. 48, 18. juuni 1927

1934.a. oli jällehe „Edasi“ veergudel teatud sellest, et kodanlike Eesti koolides on käimas sõjalised õppused.¹ Suga oli ilmselgelt ka ulpool mainitud saduse ellu.

On selge, et kodanlikes Eesti kolmeid võimale kõigil lastel haridust omandada, hoolimata sellest, et kodanlik valitsus alati uhkestas sellega, et tema koolid „korras“ olla. Hariduslunde riitkorras oleku tõtte kannatasid niidugi töötava rahva lapsed, kellede majanduslik seisund ei võimaldanud lastel koolikäimist.

„Demokraatia“ vaim kodanlikes Eesti tuleb esile kõige paremini ta hariduspoliitikas.²

Üldiselt võib teha järelduse, et kodanlikes, eriti oma võime algpäevil oli huvitatud haridustaseme tõstmisest, mis ka teatud määral teinud, kuid millele hõljem langustendents osaks sai. Haridustaseme teatavat tõusu näitas kas või sellinegi fakt, et 1922.a. oli kirjastamatute % 10,9, 1934.a. oli ne langened 6%-le.³ Kodanlikes oli searitud arendama teatud teadusharusid, mida tal oli vaja mõnede tööstusharude edasiarendamiseks.

¹ Edasi nr. 79, 8. juuni 1934

² Edasi nr. 64, 22. märts 1923

³ Eesti NSV ajalugu (manett), lk. 465, Tallinn 1956

uks, et võistelda teiste kapitalistlike riikidega väliskurgudel.

Ajalike veebruaril ilmunud kriitika kodanlike Eesti hariduselu kohta oli hea ühest küljest: ta tõi esile kõik puudused, mis seal esinesid, kuid tervelt küljest: ta ei näinud, milles osas toimnes siiski haridustaseme tõus arag just nõllisel ajajärgul. Seda kriitika tõi esile ainult negatiivse hoonangu, kuid midagi positiivset ta ei suuda ära märkida.

Kodanlike Eesti kultuuriküsimuste käsitlemisel leidsid ajalehtede ja ajakirjade veebruaril valgustamisest ka kirjandusele puudutavad küsimused.

Ajalehtedes ja ajakirjades, mis pöörasid viirast tähelepanu kirjanduse, teaduse ja kunsti küsimustele, olid „Edasi“, „Lugid“, „Oras“ ja „Läide“. Kirjandusküsimuste all vaadeldi peamiselt kodanlike aega puudutavat kirjandust, mis oli terava klassivõitluse ajalegu. Kirjanduses toimuv võitlus oli klasside vahelise võitluse peegeldus. Kuid käsitleti ka varasemast ajast kirjandust nagu näiteks 1905. a. revolutsiooni te-

realist kirjandust. Kriitika oli kauem
terav, kuid mõnes suhtes ühekülgne. Pea-
mõisaks kriitikuks oli Hans Pöögelmann,
harva ilmus kirjanduskriitilisi artikleid
ka teiste autorite seest nagu V. Kra-
gisepa, J. Anveldi, V. Bueki, O. Müntkeri,
J. Tikerpuu jt. Kriitikat anti kahe-
osaliselt üldiselt kodanliku kulta-
tuuri perioodil ilmunud usti kirjan-
dusele ja teiseks juba üksikute kirja-
nikkude kohta. Püa said kriitika
osaliselt sellised kirjanikud nagu A. H.
Tammisaare, G. Luuts, J. Lempe, Ed. Vilde,
M. Metsamäe, A. Jansson, Fr. R. Kreutz-
vald jt.

Kodanliku üsti kirjanduses oli
sammuti olemas valitseva kodanliku
kultuuri kõrval progressiivse - demo-
kraatliku ja sotsialistliku kultuuri
elementid. Oli kirjanikke, kes ülistasid
kodanlikku korda, alles kodanuse
tunnet teinuks. Need kodanused ei õn-
nestunud kaugeltki kõiki kirjanikke
muuta oma järjekondlaks ja kuule-
kaks ideoloogideks, ei õnnestunud ne-
uagi lüüa realistliku kirjan-
dust, vaid see arenes ja kasvates

võitluses kodanlike-natsionalistlike
tendentside vastu.

Enne kodanlike aja kirjanduse
vaatlemisele asumist andis H. Pöög-
mann ülevaate eesti ilukirjandusest,
mis käsitleb 1905.a. revolutsioonilisi sünd-
musi pealkirja all "1905.a. eesti ilu-
kirjanduses". Tä märkis, et 1905.a. on
jätanud päris palju jälgi kirjandusesse,
kuid ka siin esineb puudusi. Nii on
kirjutanud E. Peterson allegoorilise lü-
hipala "Maa ägab", kuid selles puudub
reaalsus, tuleb esile ainult uduine ka-
utseline revolutsioonilise liikumise
pühel. On esile toodud ägava maa
protest rõhujate vastu. Pöögmanni
hinnang on õige, kuna kirjandus ei lähe
kaasa lõpuni revolutsioonile, vaid asub
võitluse asemel propagandina seistust.

G. Luits on kirjutanud mõned lüh-
etused, kuid need esineb väinenedan-
ronne rõhulust ning puudub kindla
sõnumeharvõtt teadnud olukorra seiktes.
Kindla sihiga on kirjutanud 1905.a.
sündmuste kohta luuletusi O. Münter
(„Üksruda“). Haridussalade tegevust näi-
tas Ed. Vilde mas jutustustes („Teadusemüü“)

usag J. H. Tammesaare keses „Rahadus“.
Fr. Tuglas kirjutas sel puhul „Hinglmaa“.
Selle kesse hõndanisel on Pöögelmann valla-
del sisukohtadel, kuna ta väitis, et juba
sün sattus Tuglas unnikusse ega näe
väljapääset tekkimised olusereast. Tegeli-
kult on keses revolutsiooniline meeleolu
ja proletivaine reaktsa ühiskondliku
korra vastu.

Mõned meeleused on kirjutatud
ka Ridala ja Visaapuu. 1905.a. sündmu-
si on käsitletud proletarised kirjani-
tud J. Lilienbach ja H. Beck. Käsitleme
käigus on rida probleeme kespts pue-
dutanata jäänud nagu kaandvate
jäendude küsimus 1905.a. revolutsioonis,
masside osa revolutsioonilises liikumises
jne.”

Sega andis Pöögelmann hõnangu
1905.a. sündmusi käsitlevale ilu kirj-
jandusele ja märkis ära ka ühtlasi
suuremad puudused.

Edasi andis H. Pöögelmann vaate-
ma „iseseisva“ Eesti kirjandust ja andis
ühtlasi sellele terava hinnangu. Ajakirjas
„Leegid“ ilmus pikene H. Pöögelmanni ar-
1 Leegid nr. 14-15, 1930

fiksel „besti kodauliku kirjanduse areng
„iseservvuse“ ajajärgul ta arestuse valgu-
sel.“ Pöögelmann näitas, et eesti noor ka-
ritlaskend, võttes ettevaatuse uusi ideid
Lääne-Euroopast, sattus lõhestatud pra-
nalt, kuna seal oli alanud juba kapi-
talismi reiskumine. Ega ajatult noor-
estlased ei püstitanud eesmärgid: „al-
gen estlased ja saagen ka europlas-
ters!“ 1905.a. revolutsioon purustas ragan-
guse ideoloogse pranna jälge alt ja noor
karitlaskend sattus kühjusse. Pöögelmann
pole nõus sellega, kui Tuglas ütles, et
kirjandusest ei tahi kasutada proh-
veti, kaadlase ja poliitruandehke sõjariis-
taks, kuna see on armult „estetiilone
shovtaltar“. „etsi kirjandusest armult
kutunde mõnusat, mitte aga mõtleva-
kest, ühiskendloku võitluse idee kolle-
kest“² Sellisena tahtis Tuglas näha kir-
jandust. Niisuguses ideoloogedas võit-
luse võhavas lüest põglenises lüest en-
nast nii mõnugi kodauliku eesti kirja-
nusest „neust neusti päevast“ juhtsõna-
ga lõpe all.

„Iseservvuse“ aegse kirjanduse kohta

¹ Pöögelmann, E., besti kodauliku kirjanduse areng „iseservvuse“ ajajärgul ta arestuse valgu-
gusel, Leigid nr. 11-12, 1932, lk. 52

² samas, lk. 54

märkis Pöögelmann, et Eesti kirjandus elab
üle suuremat kriisi kui kunagi varem.
Kirjandusele on anarhiline ja visklev ring
sihitu.¹ Sellist hõnangut andes reservesaeg-
selle kirjandusele ta lähenes ajale armult
ühelt küljelt, ei näinud aga, et ilmus sel
ajal ka rida väärtusloome teoseid.

"Teor-ëesti" rühmas nägi Pöögelmann
täielokku lastenurki, kus on kodanluse
eesmärgtas armult kõrge kunst. Seda kõige
kõrgemat kunsti näitas J. Javik oma
töös "Luth".² Kuid ta ei näinud, et rea-
lismuutlaste (Luitsu, Lidala, Tüglase)
leovõngus oli rida väärtusloome teid,
sarnuti andis nende kelleuendus-
liikumine positiivseid tulemusi mere
kirjandusliku kelle täiendamise alal.

Poleks õige mõelda, et Eesti kodanli-
kud kirjanikud töölele kaasa kind-
sid või nende võitlust pooldasid. Kui-
gi Barbarusel vahel vilusatas, et sellist
tekkineid unnikust väljapääs teleb
vabrikust, kuid seda ei saa veel klassi-
võitluse õigustamiseks pidada.³

Realismi "reserves" ajal sattus heo-
ps tiistsegu selle pinnale kui ta oli alud
1 Pöögelmann, S., Eesti kodanluse..., Leigid nr. 11-12
1932, lk. 57

2 samas, lk. 59

3 samas, lk. 63

sajandi vahetusel, mil ta kasvas välja
ühiskondlikust käärimisest ja oli läbi
imbenenud revolutsioonilisest vaimust.

Hugo Laudepp kirjutas 1923.a. üle-
vaate kirjanduse kohta. Seda trükkides
märgiti ajakirjas „Lugid“, et „maaruma-
sõja elud aastad on palju lüüdnud
ja leonuväärsemaid almeid kui müüd,
mil kannatanud kroonlast kirjastamuse-
rüüsi. 1913.a. võrreldes võime isegi kuns-
tlisse tasapinnale langust märgata.“

Sega näeme, et mitte ainult Pöög-
laan ei teinud teravat kriitikat,
vaid teinud ka teised ajakirjastajad.
Kisid ära ka eesti teised tegelased.

Mis puutub kirjastamuse rüüsi, siis see
hojeme veelgi süveneb sees 1924.a. tek-
konud majanduskriisi süvenemisega.

Koos selle kriisi läheneisega suurenes
tööliskonnas, mis kuulutas radu so-
dalaadile ühiskonnale. Ka kirjandusse
tekkis protestivaim. Pööglaan sai
artiklõs en trükkunud M. Metsamäe,
kes kirjutas: „Meie tänapäeva kirjandust
haarab üldiselt tugev protestivaim, kurd
protest pole vähemalt niipalju maa-
s.

1. Pööglaan, H., Eesti kodanlane..., Lugid
nr. 11-12, 1922, lk. 65

ühiskonnakorra vastu, vaid selle väär-
nähtuste paljastamiseks.¹ Nii sügi Metsa-
metsa omia teostes „Valge põlv“ (1925) ja
„Punane kuld“ (1928) näidanded haritlas-
kishi otsonquid ja vaated, kes pole nõus
kodanlusega, kuid ei suuda auuda ka
proletariaadi positsioonidele.

Edasi märkis Pööglmann, et pärast
1924. a. 1. det. ülestõusu levis ka müstiline
laine, mille altarile tõid tõid Under,
Visnapuu, Arno Kallas, Jaan Härner.²
Täpsemalt oli 20-ndate aastate teise
pooli proosakirjandusele iseloomeli-
kuseks järeks pessimism, mis peegeldas
seda unenikut, kuhu kodanlus omia „va-
bariigiga“ oli välja jõudnud.

H. Visnapuu esines mitme luuletus-
koguga nagu „Länikrovi“ (1925), „Maarja-
naa laulud“ (1927), „Puuksikud“ (1929),
kes tuleb esile autori süüge meeleolu
ja kibestunud elust, pessimism.

M. Underilt ilmusid sel ajal luuletus-
kogud „Hääl varjust“ (1927), „Õnne varjus-
tus“ (1929) jne. Nõus on sanuti näha
luuletaja pessimismi vahelduvust
üsnikute optimistlike teosidega.

¹ Pööglmann, H., Eesti kodanluse..., Lugu nr. 11-12,
1932, lk. 67

² samas, lk. 68

Kärneri luuletuskogudes („Läikekivi“, „Õitse sügis“, „Ländur vilistab“) tuli saamuti esile pessimism, kuid Kärner vienes teistest sellepolest, et ta on 20-ndate aastate lõpul tuli uuesti tagasi võitleva režiimilise teema juurde.

„Teesisid“ ajal rääkis ka selliseid teoseid, mis aimavad väljapääsu sellest unumiskust (J. Madariku „Rügistajad“). Kuid neil polnud siia mingit võimulust ilmutamiseks. See tähendas, et ka õestis leides inimesi, kes proletariaat revolutsiooni ligimeenimisega ena saatust tahtsid ühendada võitleva revolutsioonilise proletariaadiga.

Pöglmann väitis, et elvat ka selliseid kirjanikke, kes kõnelevad ähvardusi eesti kurnajate aadressil, kuid tegelikult elvat nad maksva kerra peeldajad. Selliseks kirjanikuks oli tema arvates J. Jutson.

Pöglmann väitis, et Jutson elvat elued teatud fašist eesti kirjanikeperes ja vaevalt suutis ta ühtki sõltust ena kehtega enda poseerimistada. Ka siin ei suutnud Pöglmann hõnangut anda objektiivselt. Tegelikult ei saa pidada

1 Pöglmann, K., Eesti kodaniku..., Leigid nr. 11-12, 1932, lk. 70

Intseni fašistlikkus kirjandus, kuna ta oli üks kõige silmapaistvamaid kodanlusevastaste epigrammide autoreid.

1929.a. puhkes ülemaailmne majanduskriis, mis haaras ka kodanliku Eesti. See tõi kaasa ühiskondlike vastutolude teravnenise ning kodanliku parlamenditarisni kriisi. Loos sellega sattusid kriisi ka kirjandus. Pöglmann püüis tabavalt ütles selle kohta, et kirjandus ei saanud enam jääda kriisist, sest see oli ta enda kõri kallal, matis hingel väikerodanlusel, kelle esindajad nad olid.¹

Romaanide ja luuletuskogude arv vähenes majanduskriisi aastate jooksul tunduvalt. Ajalehe „Edasi“ veergudel 21. aug. 1932.a. oli toodud tsitaat „Päevalehest“, kus kirjutati: „Käesoleva aasta tõotab kirjandusel veelgi raskem tulla kui kunagi varem. Majanduskriis annab end tunda ka raamatutevusel. Prensateegi ilukirjanduslike teoste levik on veelgi vähenenud“²

Lõpuks püstitas Pöglmann küsimuse, kas on üldse reservesse aegne kirjandus neidagi andmed? Ja ta vastab sellele: vaevalt. On loodud üksikuid tüüpe

¹ Pöglmann, E., Eesti kodanlikus..., Luigid nr. 11-12, 1932, lk. 66

² Edasi nr. 185, 21. aug. 1932

nagu Vargamäe Andrus, Krause jne., kuid üksikud tüübid ei loo veel kirjandust.¹

Sellest nähtub, et Pöögelmann on teinud väga tervavat kriitikat kodanliku Eesti kirjandusele üldse, kuid see kriitika jäi siiski ühekülgses ja just sellepärast, et ta tõi välja ainult negatiivse, kuid ei näe midagi head, positiivset, edasiarenevat kodanliku aegses kirjanduses. Tõgelikult kodanliku doktrinaarse tragismustes jätkasid esindatud kirjanikud realistlike traditsioonide edasiarendamist. Sellel perioodil ilmus siiski rida häid ja väärtustavaid teeseid. Kodanlus püüdis iga hõuna eest hävitada Eesti kirjanduse demokraatlike traditsiooni ja muuta kogu kirjandus kodanluse doktrinaarse õigustamise ja rahvahulga võitlemisvaimu nõrgendamise vahendiks.

Kahju Eesti kirjanduse arengule tegi muidegi kodanluse üha suurenev pealtöö töörahva esindlikele jõududele, töölisklassile ja ta kommunistlikele parteile. Kommunistlike partei ei saanud rajalokul määraval avaldada niigi demokraat-

¹ Pöögelmann, E., Eesti kodanliku..., Leegid nr. 4-12, 1932, lk. 70

loku kirjanduse arenemisele.

Vaadeldes kodanloku Eesti kirjanduse üksikult, peatus Pöögelmann pikemalt silmapaistva Eesti kirjanduse A. H. Tammsaare suuromaanil „Tõe ja õiguse“ juures, millele ta andis väga terava, sageli äärmusse kalduva kriitika. Ta ütles, et kaamatut loevad lapsed töörahva külged ja sellepärast tuleb anda hinnang romaanile, analüüs sellele tõele ja õigusele, selgitada töörahvale neilise klassi huvi ja vaated kaitses kirjanduse oma „Tõe ja õiguses“.

Kõigepealt pole Pöögelmann sellega rahul, et kirjanduse oma loomingu aluspõhjaks võtab individuaalsed läbielamised lapsepõlves ning et selle põhjal arenebki kogu romaanil sündmustik.¹

Sün kohal tuleb aga arvestada seda, et kirjanduse on võtnud küll aluses mälestused, kuid ta pole ühtki tegelast täielikult kopeerinud elust, vaid on raski leidnud elunähtuste üldstamise tee.

Puudustele vaatamata oli Pöögelmanni arvates siiski esimene köide päris hästi õnnestunud, millega võib rahule jääda.

¹ Pöögelmann, H., „Tõe ja õiguse“, Leigid nr. 9, 1935, lk. 20

Siin polevat see tõe otsimine veel nii kureline nagu see on juba järgneistes köidetes.

Teises köites hakkab sündmustik Tartus. Siin Pöögelmann väitab, et pole näidatud seda ühiskondlikku Tartut, väljaarvatud Mauruse kool, kus õppis teose peategelane Indrek. Tärku elas sel ajal üle karmilisi sündmusi kuid teose tegelased ei näerka seda. Pöögelmann kirjutas, et ei leidu ainestri suurteost üsti kirjanduses, milles selmääralt targutamis, mõtteõlgide rabanist ühtsaksu aks kuhjatud. Tõe ja õiguse otsimine, mis on Indreku eluülesanne, kasv vahel hoopis selmapäivolt. Mauruse kooli juures on palju arusaamatut, Maurust kui romaani tegelast on valgustatud ühekülgselt.¹

Siin on nüüd Pöögelmann saldu need valdele sotsiaalselt. Kooliõpetajat Maurust on teoses küllaltki hästi suudetud näidata ja teise köite peamine väärtus seisabki selles, et. Tänu saarel on õnnestunud näidata need vahendid, mida kasutati Mauruse koolis selle õppeasetuse es servati ülesannete

¹ Pöögelmann, H., "Tõe ja õiguse", Ligid nr. 9, 1935, lk. 21

ja eesmärkide teostamisel. Ei saa ka rõõs-
tuda Pöögelmanni selle seisukohaga, et
Mauruse kool on nagu võõrkeha ro-
manni tervikus. On meidugi õige, et selles
teose teises köites on puudusi ja just
sellest, et ilmneb täielok jõuetus ja naiivsus,
kus kirjandus katsub leida „retsepti“ rahva
päästmiseks setiaalsetest pahedest, mida
ta paljastab.

„Tõe ja õiguse“ kolmandas köites on
lugija veldud 1905. a. sündmuste kesisesse.
Ta sünn leidis Pöögelmanni, et on liiga
palju targutusi, mida lugija peab talu-
ma. Ta arvates on teoses kõige paremini
õnnestunud viimane peatükk, mis on kõi-
ge mõjuvama ja haaravama osa, kuhu on
kantud kirjanduse sisemised läbielamised.²

Vaatamata sellele, et kirjandus kujutab
oma keele ajajärgul, mil ta poleud jõud-
nud veel vabaneida oma utespilvestest
tõekspidamistest ja vaadetest ühiskonna
arenemisele, annab romaan 1905. a. revo-
lutsioonilistest sündmustest põhiliselt
õige kujutluse.

Teose neljanda köite kohta Pöögel-
mann ütles vaid nii palju et see on jällegi

¹ Pöögelmanni, E., „Tõe ja õiguse“, Lühid nr. 9, 1925, lk. 28

² samas, lk. 28

koopis kites eludes ja uues ümbreuskonnas.

Teise viienda näite peamiseks sisuks on romaani keskse kuju - Yndreku perekonnale kujutamise. Pööglmann arvab, et Yndreku tagasiminekul Vargamäele polnud sisemist põhjust, et see toimus ainult selleks, et Vargamäe ajalugu kuidagi lõpule viia.¹ Pööglmann ei näinud seda, et kirjanikul oli siiski põhjus, miks ta viis Yndreku tagasi Vargamäele ja selleks põhjuseks oli ajaselu, et ta tahtis lasta just sinu romaani peategelasel, kus see loetis kogu puutuda emane-
maaga, et saada uut jõudu, pettuda, ena otustes ja lootustes. Pööglmann leidis, et viies näide annab radesoloogiliselt vähe juurde elamiseks.

Pööglmann oma artikli lõpus märkis, et peaks selge olema igale töötajale see, et Tammisaare oma töö ja õiguse otsimisega seisab teisel pool piirialda, mis on töörahva ja ta kurnaja vahel. Tammisaare ühiskonna arvustus on ainult hädaldamine, ilma et ta väljapääsu sellest näeks.² Siin läks Pööglmann juba nii kaugele, et ta esitas kriitilisele

¹ Pööglmann, L., "Töö ja õigus", Leigid nr. 10, 1935, lk. 22
² Pööglmann, L., "Töö ja õigus", Leigid nr. 12, lk. 27, 1935

realismile sotsialistliku realismi meetodi
nõuded - te näitanine väljapääs.

Pööglmann lõpetas oma kriitilise ar-
tikli järgmisel sõnadega: „Välja Tammisaare
ühes tema „tõde ja õigus“ mürgitava rõu-
guga töörahva katuse alt. Töörahal on
oma tõde ja õigus - võitluse revolutsioo-
niline tõde ja õigus.“¹

See kriitiline lõpphinna on muidegi
äärmeuslik ja nihilistlik. Tammisaare jääb
siiski silmapaistvaks kirjanduseks, kes oli
demokraatlike traditsioonide edasiaru-
dajaks kodanliku dooktorite aastal,
vaatamata mõningatele puudustele,
mis ta töös esinevad. Ta kujutas elu
tõetruult oma suurtes „Tõde ja õigus“
ja vihkas kodanliku kultuuri. Väste-
sused, mis ilmusid romaans pole
muidegi need kui nende töörahva
arvukate nüttoproletaarite riikide
vaadete ja meelele peegeldus, kes vih-
kasid oma rõhujad, kuid kes pelmed
suutelsed nägema reaalsed väljapää-
se rõhujatest vabanemiseks.

Tuleb muidegi arvestada, ka seda,
et Pööglmann, tehes sellist teravat

¹ Pööglmann, H., „Tõde ja õigus“, lehid nr. 12,
1935, lk. 32

kiitlikat, lähtus eesti töörahva klassi-
teadlikkuse kasvatamise seisukohalt.

Edasi tegi Pöögelmann mõned mär-
kused ed. Vilde loomingu kohta. Ta
märkis, et vähe on eesti kirjanduses algu-
päraseid näidendeid ja needki tihti
kõlbmatud. Nende hulka luges ta ka
Vilde näidendi „Pisuhänd“. Siin ei saa
hüüsta Pöögelmanni seisukohtadega,
sest näidend on ab küllaltki suurt
väärteist, alles suunatud elukõige eesti
reaktsioonilise kodanuse kultuurituse
ja karjerismi paljastamiseks.

Väl märkis Pöögelmann, et prob-
leemide sügavusse tungimises ja tegevus-
tiku sügavamas hingelulises põhjenda-
mises jäi Vilde kogu oma elu ajal rõu-
gaks.¹ See hoiang Vilde kohta on
sarnuti ekslik, sest Vilde suutis küllalt
sügavalt anda probleemide käsitlese
reas oma teostes, ta jäi kirjanikuna rea-
listiks, kes oma peamised karakterid
ja situatsioonid lõi elu järgi. Vilde
60.a. sünnipäeva puhul kirjutab Pöögel-
mann: „Vilde oli liig individualist, ko-
gu ta elu ja kasvatus oli liig kodanlik

¹ Edasi nr. 26, 2. vökr. 1924

² Ligid nr. 1, 1934, lk. 45

elavad uudeks, et ta oleks võinud ümber kasvada sotsialistlike ideede ja võitluse tarvis. Vilde rajus sinna, kuhu ta kaasaeglasedki just, Martna, "Ei - kodanuse rüppe". Pöögelmanu ei näinud, et Vilde oli süski juba lapsepõlvest saadud kõige tihedamas kontaktis rahvaga ning to võitlusega kurnajate vastu. ja ta loomingu paremik on inspireeritud rahva revolutsioonilistest võitlusmeheladest. Kuidas sai Vilde vajuda täielikult kodanuse rüppe, kui ta paljastas just kodanuse ajalegu kui rahvusliku reetuse ajalegu, kui tüüpilist kurnajate ajalegu.

August Jakobsoni loomingu vaadeldes peatus Pöögelmanu ta teose "Vaeste patuste" alv" juures ja märkis, et tees väliselt on suia esmärgi saavutanud, kuid sisuliselt jääb ta ikkagi pimedaks ega suuda anda tšelist pilti ühest alvst.²

Selle teose analüüsimisel võib täiesti nõustuda Pöögelmanu väidetega.

Teeses on vaatluse alla võetud töölisagulielu kodanlikes eestis. Töölisklassi on tšhti kujutatud ühekülgselt ning

¹ Pöögelmanu, X., Ed. Vilde 60. a. siinhipäev, Oras nr. 3, 1925

² Leigid nr. 1, jaan. 1928, lk. 7

pole näidatud klassivõitluse perspektiivi. Katse kujutada romaani revolutsioonääre - kommunisti en ebaõnnestunud. Faxebroni peendus siis veel küllaldane poliitiline teadlikkus ja ta ei tundnud ühiskonna arengu ajaloosi raduspärasusi.

Joh. Seniperi teostest vaates Pöglmanni ta teost „Armukadedus“, mis sai 1934. a. presidendi auhinna. esiliseks. Kriitikas väidetakse, et teoses peendub idee. Romaani kangelastel polevatki ideesid, polegi tetsiaalsid püüdeid. Kodanikus arvustuses on seda romaani nimetatud „intelligentsi“ romaani. Kodanik arvustaja H. Värs märkis, et see on meie areneva kirjandusliku kultuuri ülimaid tippsaavutusi - üldeuroopalikul tasemel seisv raamat.

Selle teose puhul võib tekkida küsimus, kas Pöglmann on õigesti mõistnud teose sise ja selle väärtust.

Tänavat kriitikat tegi Pöglmanni raamatuga teostele „Fäljetu haud“ ja „Daniel heitleb“. Ta märkis, et „Fäljetu haud“ Pöglmann, L., „Armukadedus“, lugid nr. 1, 1936, lk. 29.

haud" sai kodanlikes arvustuses suure tähelepanu osaliseks ning Lärner tõstis selle koguni esikohale kodanlike eesti ilukirjanduses. Tõsse peategelaseks on autor tahtnud kujutada kummitahtsasti ning uskujaks selles osas pidi olema V. Longissepp. Selle tegelase kujutamisel pole autor kaugemale jõudnud oma esialgset tahtmist. Autor ei näita siin, kuidas kulgeb areng, vaid juba algusest peale on väha, et väime on see, mis juhib arengu käiku. Kirjanta nägi revolutsionäärides "pahu lapsi", kes on tiigedad ja tänavatund kurnajate vastu. Klassivõitlusest ja selle objektioosetest põhjustest ja tingimustest ei lause ta sõnagi. Pöögelmann täiesti äisti märks, et see teos on rohkem paroodia, kui niingi tegeliku elu kujutamone.²

1930-ndate aastate nivooles üha enam majanduskriis ja see andis end tunda ka väikeses elus. Tõge teravalt andis see end tunda kirjanduses.

Pöögelmann märks edasi, et siinloolt ei all eesti kirjandus terve oma ajalo vältel kunagi niisugust ideelist ja

¹ Pöögelmann, H., "Mait Metsanurga "Fäljete haud",
Oras nr. 3, 1927, lk. 52

² samas, lk. 56

vaimelist panusest kindlused kui praegu
nong seda näitab neile Metsanurga
kes „Taniel keitleb.“ Tegelikult polemed
aluseid tal peresoolle nii kiitlone nage
seda Pöögelmanni väidete järgi võis
atustada. Samal ajal ilmus terve rida
hinnatavaid kesseid Tammisaarelt, Püts-
felt, Antsonilt, Barbaruselt.

Üldiselt andis Pöögelmanni õige
honnangu neudle Metsanurga töödelle,
kuid ei saa öelda, et Metsanurk täie-
lokult jääks neile positsioonidele, ta
suutis aru saada klassivõitlusest, seda
näitab neile ta kes „Punane tuul“, mis
on üks tema küpsmaid kesseid, mille
väärtuslikumaks jaoneks on autori
täielok sümpaatia ja poolehoid keh-
vikute ja rõhutule, „punaseli“, põhjea-
datud laikus ning hukkamõist rõhuga,
„valge“ vastu.

Lõpuks vaatles Pöögelmanni kodan-
luse aegetest kirjandusest g. Luisku ja ta
leoneingut. Ta märkis, et väikekodan-
luse ideoloogina ei jõudnud ta noa-
gile kodlannale ponnale ega selgema-
le sissekshale. Teneast ei võinudki

1 Pöögelmanni, L., Mait Metsanurga kes „Taniel
keitleb“, Leigid Nr. 2, 1933, lk. 39

saada õiget luuletajat või poliitikanamest, sest ta ei mõistnud ühiskondliku arengu raduspärasusi ja jäudude vahetordi.

Pöögelmann polenud rahul sellega kui Tuglas ülistas Suiitsu luulet ja just tema võnni peolest, jättes aga tähelepanemata sisu, seega lahutab võnni ja sisu. Pöögelmanni arvates võib Suiitsu astuda tööloklassi veri vaenlaste hulka. Sellepärast on teda vaja juurteni paljastada.² Mainimisväärses pidas Pöögelmann Suiitsu loomingu, mis käsitleb 1905. a. revolutsiooni sündmusi. Väljapääsu Suitsu siiski ei suuda näidata ühiskondlikust unniest.³

J. Suiitsu loomingu ei saa siiski nii ühenülgset suhtuda nagu tegi seda Pöögelmann ning öelda, et Suits alles algusest lõpuni formalist, väljaarvatud 1905. a. teemaline loomung.

Vanematelt leiti kultuuritegelasest sai. Fr. R. Kreutzwald Pöögelmanni kõrgel hõnnangu esaloses ning ta avaldas suurt pahameelt selle üle, et noorlõõneis leidis väga väiksele niidi

¹ Pöögelmann, H., Gustav Suits kui luuletaja, Leegid nr. 11, 1933, lk. 30

² Pöögelmann, H., Gustav Suits kui luuletaja, Leegid nr. 1, 1934, lk. 41

³ Pöögelmann, H., Gustav Suits kui luuletaja, Leegid nr. 11, 1933, lk. 35

mööda Kreutzwaldi 50.a. sünnipäeva tähistamisest.

Nagu ulpool käsiteldust nähtub, kritiseerivad Nõukogude Liitu enorgue-
reerud eeskased - renouneistid kauas
teravalt pedantliku eesti hariduselu-
süd ja kirjandusele puudutavad küsi-
misi. Nad tegid seda esmääratoga
muuta eesti tõrkehvas klassiteadlikkus.
võitlejans ena rõhujate ja kervajate vas-
ter. Luid siiski kaldus tehtud kriiti-
ka vabel liigäärmusini ja ei lähtu-
nud objektivsest tragimeestest ja apa-
leals-konkreetselt ajaloolest.

Kokkuvõte

Pärast kodanlike doktorite keh-
testamist lahkus veel nida resti töö-
lisliikumise aktiivsed tegelased Nõuko-
gude Liitu. Palju neist asus elama Le-
ningradis. Siin hakati nende aktiivsel
kaasabil väljaandma estivõltsid aja-
lehti ja ajakirju. Nagu ülpool käsitel-
dust selgub, kajastas Nõukogude diktatuur
ilmutanud estivõltsne ajakirjandus kau-
nis suurel määral kodanlike resti elu-
korra, tundes ära teatavd majandus-
dust, töölisliikumisest ja kultuurielust.
Andmed, mis selles ajakirjanduses aval-
dati, saadi paljudel juhtudel kodan-
like resti ajakirjandusest, hõlpsates
neid, kuid kindlasti saadi andmed
ka illegaalsel teel töölisliikumisest

osavõtjate kaudu.

Nõukogude Liidus ilmunud eestikeelne töölisajakirjandus annab seda suuremat tahtsust, et kodanluses eestis ilmuvad töölisajakirjad ja ajalehed olid karni tsensuri ja järelvalve all ning varem või hiljem nad kõik sureti. Saunuti oli selle ajakirjanduse suureks väärtuseks see, et siin kirjutati asjadest ja sündmustest, millele kodanluses eestis ilmus töölisajakirjandus karni järelvalve tõttu üldsegi tähelepanu suutada ei saanud.

Nõukogude Liidus lahvatele ustlastele, kes olid selle ajakirjanduse lehejateks, andis ta ülevaate, kuidas elavad töötavad massid kodanluses eestis „reservoos“ vabarüügis, nende võitlusest selle kukutamiseks. Kodanluses eestis töötavatele elementidele sai selgeks, kuidas toimub Nõukogude Liidus sotsialismi ülesehitamine.

Seid meidugi selle eestikeelse ajakirjanduse kohta kodanluses eestis tõrkhva hulgas oli peaaegu või-

matu ja kui teda õnnestumisi vahel
määral levitada, siis teinuks see si-
gavates põrandaalustes tingimustes.
Kahjuks puuduvad andmed selle aja-
riiganduse kohta ja küsimus
vajaks reservat, täiendavat uurimist.

Majandusküsimuste kohta avalda-
tud andmed, mis on teoded isomes
peatükis, puudutavad tööstust, põllu-
majandust ja väliskaubandust, tehes
ära ka palju faktilist materjali ja
üldistavaid küsimuse käsitlemi.

Kuid sin juures teeks märkida,
et võrreldes näiteks aruoliste andme-
tega „Eesti NSV ajaloost“ siis võib mär-
gata, et nad paljudel juhtudel ei
lange kokku. Võrdlust sel suhtes ei
saanud aga läbi võtta, kuna „Eesti
NSV ajaloost“ ei ole esitatud üü hulga-
lult aruolisi andmeid.

Klassivõitluse küsimuste käsitle-
misel on teoded andmed peamiselt
just töölislükkamise kohta, streikivõit-
luse kohta. Vähe on aga valgusta-
tud maatöölisi aluseid nende
võitluse küla kodanuse vastu.

Kultuuririkusimeeste käsitlemisel on kriitika tublisti kaldunud pahempoolsele nihkile, väheselt aruvalt negatiivset ja jättes varju positiivsele. See on seletatav muudugi esmäärilise paljastada kapitalistliku korra elemente, ta nõudlastest.

Üldist hõnangut materjalile andes, tuleks öelda, et see töölisklassi kirjandus peegeldab paljastavat materjali kodanliku eesti aluse kohta. Kuid kaudlasti oli kodanlikest eestist veel ka midagi positiivset. Töölisklassi aluse valgustamisel on näidatud aruvalt halvema protsessi, kuid tegelikult oli näitus stabiliseerimisastatel teatud määralt kirjandusliku aluse parandist määrilise.

Muudugi ei tohi unustada, materjalile hõnangut andes, et see esteetiline töölisklassi kirjandus lähtus ikkagi rohkem eesti töörühma klassi-kadumise kasvatamisest ning selle suunaalusest äigele teele.

Nõukogude liidus kinnusid

estikeelse ajakirjanduse andumite pürgi
saame siiski täiendavaid materjale
ja teatud ülevaate kodanliku Eesti
elust ning kahtlemata aitab see aja-
kirjandus kaasa Eesti töörahva võit-
lisele mobiliseerimisele, et kukutada
rahvavastane kodanlik diktatuur.

II. Ülevaatekirjandus

9. ajakirjed

1. "Edasi" 1920-1922

9. ajakirjad

1. "Kõnnekeel" 1920-1922

2. "Rahkonnaleht" 1922-1923

3. "Lugupid" 1924-1925

4. "Tõde" 1924-1925

5. "Ara" 1925-1927

6. "Kõnnekeel" 1920-1922

III. Ülevaatekirjandus

1. "Kõnnekeel", Eesti kirjanduse ülevaade
kodanliku diktatuuri perioodil, Tallinn 1925

2. "Kõnnekeel" (ajakirje ülevaade), Tallinn 1926

3. "Kõnnekeel", Eesti kirjanduse ülevaade
kodanliku diktatuuri perioodil, Tallinn 1927

Tallinn 1926

Kasutatud kirjanduse nimekiri

I Marxismi-leninismi klassikud.

1. V. I. Lenin, Teosed, kd. 5, Tallinn 1957

II Ajakirjate ajalid:

a) ajalehed:

1. „Edasi“ 1920 - 1936

b) ajakirjad:

1. „Klassivõitlus“ 1919 - 1936
2. „Proletarne revolutsioon eestis“ 1926 - 1933
3. „Legid“ 1928 - 1936
4. „Päde“ 1924 - 1936
5. „Oras“ 1923 - 1924
6. „Nõured Kõnnu-aarid“ 1920 - 1922

III Muu kirjandus:

1. Brandt, S., Eesti majanduse alused kodanlike doktatuuri perioodil, Tallinn 1955
2. Eesti NSV ajalugu (maksell), Tallinn 1956
3. Saarnõit, K., Eesti töörahva revolutsiooniline võitlus nõukogude võimude taastestamise eest aastail 1920 - 1924, Tallinn 1956

Sisukord

	Lo.
1. Sissejuhatus	2
2. Kodanliku õesti majanduse arengu käsitleus Nõukogude Lühdes ilmuunud ustikuisse afarijanduse järgi	17
3. Klassivõitluse küsimused kodanlikes õestis Nõukogude Lühdes ilmuunud ustikuisse afarijanduse järgi	50
4. Kodanliku õesti kultuuri küsimuste käsitleus Nõukogude Lühdes ilmuunud ustikuisse afarijanduse järgi	83
5. Kokkuvõte	116
6. Kasutatud kirjanduse nimekiri	121